

Toplumu Pierre Bourdieu İle Düşünmek*

Onur DURSUN

Çukurova Üniversitesi, İletişim Fakültesi

Gazetecilik Bölümü

Adana

Özet

Bu çalışma, 20. yüzyılın temel düşünürlerinden biri olan Pierre Bourdieu'ye odaklanmaktadır. Bourdieu, sosyal bilimler alanına yeni kavramlar kazandırmış ya da mevcut kavramların kapsamını genişletmiştir. Alan, habitus, sermaye, sembolik güç vb. kavramlar üzerine sosyolojisini inşa eden Bourdieu, kuramlarını nicel veriyi nitel veriyle birleştirerek oluşturmuştur. Toplum makro alan olarak dikkate alan ve alt-yapıları ise makro alandan türeyen mikro alanlar olarak düşünen Bourdieu, sermayeyi iktisadi, kültürel, sosyal ve sembolik sermaye gibi başlıklar altında analiz etmiş ve sermaye türlerinin birbirleriyle nasıl ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Toplum ve toplumsal sınıfları incelerken yeni kavramlar oluşturan düşünür, sosyal bilimler alanındaki birçok kuramı irdelemiş, araştırmalarda nicel verilerin neden ve ne denli önemli olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda pür sosyoloji ve felsefeye eleştiriler yönelmiştir. Bu çalışma, Bourdieu'nün çalışmalarını ve kuramlarını genel hatlarıyla irdeleyen bir derlemedir. Bourdieu'nün genel olarak yaşamı ve eserlerinden hareket etmekte ve sosyolojik düşüncelerine ilişkin bir izlek oluşturmaktadır. Akademik alandaki araştırma-inceleme yöntemlerine önemli katkılar sunacak olan bu çalışma, sosyal bilimler yazınında sıklıkla kullanılan Bourdieu kavramlarına açıklık kazandırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca sosyal bilimler alanındaki çalışmalara hem kuramsal hem de yöntemsel olarak katkılar sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bourdieu, alan-habitus-sermaye, sermaye türleri, sosyoloji ve kültür

Thinking Society with Pierre Bourdieu

Abstract

This study focuses on Pierre Bourdieu, one of the main thinkers of the 20th century. Bourdieu offered new concepts or extended the existing concepts/notions in social science. Structuring his sociology on the concepts of field, habitus, capital, symbolic power, and so on, Bourdieu formed his theories by combining qualitative and quantitative data. Considering society as a macrofield and thinking of substructures as microfields derived from the macrofield in his studies, Bourdieu analyzed capital under such titles as economic, cultural, social, and symbolic and revealed how they are interrelated. As Bourdieu investigated society and social

---

*Bu çalışmanın Alan, Habitus, Medya Alanları gibi başlıkları Onur DURSUN'un *Köşe Yazarları Yaşam Dünyamızı Sömürüyor Mu? Sermayenin ve Siyasetin Denetiminde Köşe Yazarlığı Alanı* (Siyasal Kitabevi, Ankara, 2013) başlıklı kitabındaki bölümler genişletilerek oluşturulmuş, çalışmadan yer yer doğrudan alıntılar yapılmış ama orijinal eserler referans gösterilmiştir.

classes, he created new concepts/notions, examined many social science theories, and emphasized the importance of quantitative data. He criticized pure sociology and pure philosophy. This study compiles and generally investigates Bourdieu's studies and theories and broadly creates a draft about his sociological approaches, based on his life and works. With significant contributions to research methods in the academic field, the study aims to clarify Bourdieu's concepts/notions and contributes to theoretical and methodological studies in social science.

Keywords: Bourdieu, field-habitus-capital, sort of capital, sociology, and culture

Pierre Felix Bourdieu

Pierre Felix Bourdieu, 1 Ağustos 1930 tarihinde Güneybatı Fransa'nın kırsal bir kasabası olan Béarn'da dünyaya gelmiştir. Ailesinin tek çocuğu olan Bourdieu, Fransa'nın Pau kentindeki lisede eğitim görmüştür. Ardından eğitimine, Paris'te bulunan Louis-le-Grand Lisesi'nde devam etmiştir. Bourdieu, yükseköğretimini felsefe bölümünde Fransa'nın en saygın eğitim kurumlarından birisi olan École Normale Supérieure'de (ENS) 1954 yılında tamamlamıştır. Felsefe üzerine çalışmalar yapmaya başlayan Bourdieu -Lous Althusser ile birlikte çalışmıştır-, epistemoloji ve bilim tarihi üzerine yoğunlaşmış ve kendisini, egemen bilimsel akımın karşısına konumlandırmıştır. Düşünür, kısa süre içerisinde bilimsel bağlamda adından söz ettirmeyi başarmıştır. Bourdieu'nün felsefe alanındaki başarısı aniden sosyal bilimler alanına doğru evrilmeye başlamıştır. 1955 yılında Fransız ordusuna alınan Bourdieu, Cezayir Bağımsızlık Savaşı'nın (1956-1962) doruğa ulaştığı bir dönemde, üç yıllığına bu ülkeye askeri görevli olarak gönderilmiştir. Cezayir'de sömürgeci dönüşüme ilişkin hem etnografik hem de istatistiksel çalışmaları kapsayan ve aynı zamanda Claude Lévi-Strauss'un yapısalcılığını da içeren ampirik çalışmalar gerçekleştirmiştir.¹

Cezayir Üniversitesi'nde 1958-1961 yılları arasında akademik bir pozisyonda çalışan Bourdieu, Fransa'nın Cezayir Şubesi olan Demografik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Derneği'nin desteklediği bir akademik grupta bilimsel araştırmalar yönetmeye başlamıştır. Cezayirliler üzerine sosyolojik gözlemler yapan Bourdieu, ilk kitabı olan *Sociology of Algeria*'yı (1958) da burada yayınlamıştır. Bu çalışmasındaki sosyolojik gözlemlerini, özellikle Cezayir'in Kabylia köylüleri üzerinde gerçekleştirmiştir. Bourdieu, Cezayirliler ile Fransız sömürgeciler arasındaki mücadeleleri gözlemlemiş ve etnografik ve istatistiksel çalışmalar yaparak aslında bir nevi sömürgeciliğin sosyolojisini, yani yerli kültürlerin yapısal dönüşümlerini, sömürgeci politikaların ülkede neden olduğu olumsuz sosyal ve yapısal

¹ <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199756384/obo-9780199756384-0083.xml>

sonuçları analiz etmiştir (Goodman&Silverstein: 2009). Bourdieu'nün Cezayir deneyimi, eğitim gördüğü felsefe alanını terk etmesine ve sosyolojiye yönelmesine neden olmuştur.

Cezayir'den Fransa'ya dönen Bourdieu, bu dönüşle birlikte çalışma alanı olarak sosyolojiye de kesin bir dönüş yapmıştır. 1964 yılında Paris'teki Studies at the École des Hautes Études en Sciences Sociales'in müdürlüğüne getirilen Bourdieu, 1968 yılında bir araştırma merkezi kurmuş, 1975 yılında *Actes de la recherche en sciences sociales* isimli akademik dergiyi çıkarmıştır. Yine bu dönemlerde sembolik güç, sosyal eşitsizlik gibi konulara odaklanan bir araştırma grubu oluşturmuştur. 1970'li yıllardan sonra yapısalcı objektivizm ve inşacı sübjektivizm arasındaki zıtlığı ortaya çıkarmanın yollarını araştırdığı ve kendi paradigmasını geliştirdiği dönemde, sanatı, ritüeli, akrabalığı, inancı, bilimi, entelektüelleri, dili, sosyal sınıfları ve politik kurumları kapsayan çeşitli ampirik çalışmalara yoğunlaşmıştır. Bourdieu, bu bağlamdaki düşüncelerini ilk kez *Outline of a Theory of Practice* (1972) isimli eserinde dile getirmiştir. Bourdieu, 1982 yılında çağdaş toplumda sosyal acı deneyimi, ekonominin sosyal temelleri, cinsiyet hâkimiyeti, devlet gibi konuları kapsayan araştırmalarını genişlettiği yer olan Collège de France'a başkan olarak atanmıştır. 1979 yılında yayımladığı ve temel eserlerinden birisi olan *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*'de kendine özgü kavramsal üçlüsü olan habitus, sermaye ve alan kavramlarını açıklamaya girişmiştir.² International Sociological Association (Uluslararası Sosyoloji Derneği), Bourdieu'nün bu eserini 20. yüzyılın en iyi on sosyoloji çalışmasından birisi olarak seçmiştir. "Beğeni" kavramını açıklamak için habitus kavramına başvurduğu bu eserde Bourdieu, güzellik anlayışımızın sosyal etmenler tarafından belirlenmediğini iddia eden Kantçı estetiğe eleştiri yöneltmiştir. Bourdieu, bu düşüncenin aksine lüks arabalar, moda tasarımcıları, pahalı mallar ve sanat eseri gibi bireysel tercihlerin, bireysel habituslarca belirlendiğini savunmuştur (Johnson, 2002).

Bourdieu, 1993 yılında yayımladığı *The Weight of the World* adlı eserinde, toplumsal yapıda belirgin olan sosyal sorunları ele almıştır. *Pascalian Meditations* (2000) adlı eserinde ise pratiğin karakteristik mantığı üzerine olan (kendi) yeniden düşünümünü ve sosyal adaletsizliğin epistemolojik ikilemleri üzerine olan görüşlerini derinleştirmiştir. Çalışmasının bütünüyle sosyal ve beşeri bilimler üzerinde uluslararası bir etki yaratması sonucu Bourdieu, neoliberalizme karşı küresel seferberlik içerisinde öncü bir kamusal figüre dönüşmüştür.³ Bourdieu'nün Fransa'da gelişen neo-liberalizm ve küreselleşme karşıtı hareketler için entelektüel bir referans oluşturduğunu belirtmek gerekmektedir (Johnson, 2002). Bourdieu,

² <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199756384/obo-9780199756384-0083.xml>

³ <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199756384/obo-9780199756384-0083.xml>

2002 yılında aniden hayatını kaybettiği dönemde “alanların genel teorisi” üzerine çalışmalarını sürdürüyordu.

Bourdieu'nün öğrencilerinden David Swartz (1997, s. 16), Bourdieu'nün Marks, Durkheim ve Weber gibi üç klasik figürden etkilendiğini belirtir. Bourdieu, 1960'larda Princeton İleri Araştırmalar Merkezini ve Pennsylvania Üniversitesi'ni ziyaret etmek için kısa bir süreliğine ABD'ye gitmiş ve burada Pennsylvania Üniversitesi'nde Elving Goffman'la tanışmıştır. Bourdieu, Goffman'ın çalışmalarından yoğun bir şekilde etkilendiğini dile getirmiştir. Hatta Bourdieu, Goffman'ın çalışmalarının Fransa'ya kazandırılması açısından etkili bir isimdir (Swartz, 1997, s. 26). Bourdieu'nün erken dönem çalışmalarında, Althusser'le karşılaştığı için Althusserci Marksizmin izlerine rastlamak da olanaklıdır (Swartz, 1997, s. 19-20).

Düşünür, Fransa'da başlayan ve dünya tarihinde önemli bir yere sahip olan 1968 Mayıs Olayları'na katılmamıştır. Bourdieu'nün öğrenci olduğu yıllarda, ENS'de Fransız Komünist Partisine üye olmak gibi bir gelenek yaygındır. Özellikle Luis Althusser'in başlattığı bu geleneği, öğrencileri devam ettirmiştir. Fakat Bourdieu, bu yolu takip etmemiş ve siyasi bir parti üyesi olmamıştır. Birçok Fransız entelektüel gibi Bourdieu de Fransa'nın savaş politikalarına karşı çıkmıştır. Özellikle Cezayir'den Paris'e döndüğünde bunu iyice belli etmiştir. Paris'e döndüğünde Sorbonne'da Raymond Aron'un eğitim asistanı olan Bourdieu, Aron tarafından akademik açıdan maddi olarak desteklenmiştir (Swartz, 1997, s. 22-23). Bourdieu'nün 1989 yıllarında Avrupa'nın içinde bulunduğu durumla ilgili sosyolojik yazılarını *Libre* gazetesinde yayınlamaya başladığını da belirtmek gerekmektedir.

Bourdieu'nün kırsal bir kasabada ortakçılık yapan çiftçi bir dedenin torunu, postacı bir babanın oğlu olarak dünyaya gelmesi, Cezayir'de Kabylia köyünde, köylülerin davranışlarını doğrudan gözlemleyebilmesi, 25'li yaşlardayken sömürgeciliğin yerliler üzerinde neden olduğu sosyal, kültürel ve ekonomik yıkımlara şahitlik etmesi, düşünürü sosyolojiye yönlendiren temel etmenler olarak değerlendirilebilir. Bourdieu'nün teorik alan hâkimiyeti ve gözlem yapma yeteneği, toplumsal yapıda insan davranışını daha nesnel bir biçimde anlamlandırabilmesine neden olmuştur. Bilincin, toplumu şekillendirdiği ve aynı zamanda toplumca da şekillendirildiğini doğru ve nesnel bir şekilde kavrama yeteneği gösteren Bourdieu, sosyal “uzamda” bireyin bireysel davranışını en nesnel biçimde, toplumun yapısal özellikleri bağlamında temellendirmeye çalışmıştır. Felsefe, sosyoloji, psikoloji, dil vb. alanların araştırma ilkelerini bir çatı altında sentezleyerek kendi sosyolojik araştırma yöntemini oluşturmuştur.

Düalizme Karşı Monist Bir Sosyoloji

Bourdieu'nün sosyolojisinde önemli kavramlar arasında **alan**, **habitus**, **sermaye** (ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik), **sembolik güç**, **sembolik şiddet**, **dil ve dilin sembolik gücü** gibi kavramlar yer almaktadır. Bourdieu'ye göre, toplum; makro düzeyde sosyal uzam ve bu yapı içerisinde yer alan soyut-somut mikro alanlardan oluşmaktadır. Sosyolojik incelemelerde ele alınan sorunsalın, kaynaklandığı yapı içerisinde, yapısal özellikler bağlamında irdelenmeksizin ortaya konulamayacağını belirten Bourdieu, toplumun, birçok alanın bileşiminden oluştuğunu veya sosyal uzamın birden çok alanı türettiğini, içerisinde barındırdığını düşünür. Bourdieu için önemli olan diğer bir kavram ise sosyal uzamda çeşitli formlarda kendisini gösteren **sermaye**dir. Alanın oluşumu ve beraberinde habitusu oluşturması; habitusun ise alanı yönetmesi; alanın sermaye yapısına sıkı bir şekilde bağlıdır. **Alan-habitus-sermaye** üçlüsü, ancak, her zaman birbirini etkileyen bir bütünsellikle kavranabilir (Bourdieu&Wacquant, 2010).

Bourdieu (1989), kendi sosyolojik çalışmalarının özünü iki kelimeyle ifade etmektedir: İnşacı yapısalcılık veya yapısalcı inşacılık. Bourdieu, sosyolojik analizlerinde ele aldığı her bir sorunsal alan içerisinde, alanın bütün yapısıyla birlikte incelemiştir. Bu bağlamda Bourdieu, özne ve nesne merkezli yaklaşımların kurmuş olduğu araştırma yöntemlerini reddeder. Bourdieu tarafından 1950-1960'lı yıllarda yeniden kurgulanan habitus kavramı, Bourdieu'den önce yapılan sosyolojik ve felsefi çalışmalardaki yöntem hatalarına bir cevap niteliği taşır. Bourdieu, sosyal uzamda, insan davranışlarının nedenlerini bulmak için çoklu yöntemlerin bir arada kullanılması gerektiğini düşünür ve sosyal menşeli olaylara bütüncül yaklaşmayı tercih eder. Bu nedenle düalist yaklaşımların hiçbirisini onaylamaz. Claude Levi Strauss'un yapısalcılığına ve Jean-Paul Sartre'ın varoluşçuluğuna eleştiri yöneltir. Bourdieu'ye göre, insan davranışları hem yapısalcılığın öngördüğü dışsal nedenlere hem de varoluşçu düşüncenin öngördüğü içsel/bilişsel nedenlere bağlıdır (Swartz, 2002, s. 61).

Bourdieu, Saussure'ün yapısalcı dilbilim yaklaşımının ve bu yaklaşımın savunucularının yöntem hatası yaptığını belirtir (Bourdieu&Wacquant, 2010, s. 12-14; Myles, 1999, s. 881). Saussure'ün geliştirmiş olduğu yapısalcı yorumsama yönteminin, tarihsel süreçte üretilen kültürel ürünleri, dönemin kültürel ve ekonomik şartlarını göz ardı ederek, tarihin tekil ürünleri biçiminde nitelendirdiğini ve aynı zamanda bu kültürel ürünler üzerinde sadece içsel okuma gerçekleştirdiğini düşünmektedir (Bourdieu, 2006a, s. 56-59). Bourdieu'nün Saussure'e yönelttiği temel eleştiri, dili eş sürmeli yaklaşımla ele alarak, onu tarihsel bağlarından kopartarak, sadece yapısal olarak analiz etmesidir.

Althusserci yapısalcılık ve pozitivismi reddederek evrensel ve sonsuz düşünceye yönelen soyut felsefe de Bourdieu tarafından eleştiri alır (Bourdieu&Wacquant, 2010, s. 152). Bourdieu, Althusser'in (Althusser, 2002), ideolojik ve baskı aygıtları olarak algıladığı yapıların aslında birer alan olduğunu ifade eder. “*Eğitim sistemi, devlet, kilise, siyasal partiler ya da sendikalar aygıt değil, alandır*” (Bourdieu&Wacquant, 2010, s. 82). Kantçı düalizm (Bourdieu, 1990a, s. 13), sadece içsel okumayla edebi ve sanat yapıtlarını çözümlenmeyi amaçlayan hermeneutik (Bourdieu, 2006b, s. 9-16), varlık felsefesi (vb.) yaklaşımlar da Bourdieu’ye göre hatalı araştırma yöntemleridir.

Tüm bunlara karşın Bourdieu, özne-nesne, bilinç-beden, içkin-aşkın, içsel-dışsal, soyut-somut gibi düalist tutumlardan vazgeçilerek, incelenen konuya her iki açıdan yaklaşılması gerektiğini vurgular. Böylece Bourdieu, ikilikleri aşma düşüncesini taşıyan bir toplumbilimci olarak karşımıza çıkar (Bourdieu&Wacquant, 2010, s. 112, 144-145). Bourdieu’ye göre, özellikle objektivizm ve sübjektivizm, toplumsal eylemleri yanlış ve sorunlu kavramaktadır. Objektivizmi ve sübjektivizmi, toplumsal fiziği ve sosyal fenomenolojiyi birbirleriyle sentezleyerek, habitus, sermaye, alan ve doxa⁴ kavramları içerisine köklenen “orijinal bir kavramsal cephanelik” düzenler (Wacquant, 2008, s. 267).

Wacquant (2008, s. 264-265), Bourdieu’nün düşüncelerini dört başlık altında toplamaktadır. Birincisi, Bourdieu’nün toplumsal eylem kavramına, yapı ve bilgiye yaklaşımı monist ve anti-düalisttir. Bourdieu’ye göre eylem bütündür ve eylemi tek yönlü analiz etmek metodolojik bir hatadır. İkincisi, Bourdieu’nün bilimsel düşüncesi ve pratiği gerçek bağlamda senteze dayalıdır. Bourdieu’de teorikle pratik birlikte yürür. Marx ve Mauss, Weber ve Durkheim, Cassirer, Bachelard ve Wittgenstein, dilbilimcilerden Saussure, Chomsky ve Austin, fenomenologlardan Merleau-Ponty ve Schutz gibi düşünürlerin görüşlerini Bourdieu, bütünsel bir biçimde sentezlemiştir ve hem teorik hem de istatistiksel kaynaklardan elde ettiği verilerle kuramlarını şekillendirmiştir. Üçüncü olarak, Bourdieu’nün toplum misyonu, Weber gibi kavgacı bir öz barındırmaktadır. Toplumsal uzam, sonsuz ve acımasız rekabetleri barındıran bir uzamdır. Bu rekabetin sonsuzluğu ve acımasızlığı sosyal varoluşun maddesel ve tehlikeli yapısından türer. Toplumsal mücadele, Bourdieu’nün düşüncesinin yönetici metaforudur. Son olarak Bourdieu’nün felsefi antropolojisi takdir görme-tanınma üzerine kurulmuştur ve çıkara dayanmamaktadır.

⁴ “‘Doxa’, Bourdieu’nün dünya ve onun içindeki yerimizle ilgili daha bilinçli düşüncelerimizi biçimlendiren, gerçekliği sorgulanmayan, bilinç-öncesi anlayışları anlatan terimdir. (...) Doxa hissedilen gerçeklik, itiraz kabul etmediğimiz, aksine olası bir itirazdan önce gelen bir şeydir. Doxa kültüre ve alana göre değişen bir şeydir.” (Calhoun, 2007, s. 101).

Bourdieu, entelektüel çalışmalarının ardındaki temel güdülerden birini yanlış ikiliklere karşı çıkmak olarak açıklar. Batı düşüncesinin yaygın düalist bakış açısı oldukça yaygın bir zihin-beden karşıtlığı içinde ifade edilir. Bu karşıtlık ayrıca sosyal bilime özgü temel ikilikler, yani yapı-eylem, nesnel-öznel, teori-pratik karşıtlıkları biçimini kazanır. Gaston Bachelard ve diğer düşünürlerin bu düalist bakış açısına getirdikleri eleştirilerden yararlanan Bourdieu, onu aşmaya çalışır. Ona göre sadece her iki taraftan bakmak değil onların ayrılmaz bir ilişki içinde olduklarını görmek de önemlidir. Görünüşte nesnel sabit yapılar yaratılmak ve yeniden üretilmek zorundadır; görünüşte iradi öznel eylemler nesnel koşullar ve sınırlamalara tabidir ve onlar tarafından biçimlendirilirler; teori, pratiğe sabit bir kurallar setine göre yön vermek yerine, bilgi ve eylem birbirini sürekli olarak biçimlendirir. (Calhoun, 2007, s. 93)

Bourdieu, öznel bireyi aşkınlıktırdığı gerekçesiyle aşırı felsefi soyutlamalardan uzak durmuş, pozitivist yöntemlerle elde etmiş olduğu verilerden büyük oranda yararlanmışır. “Felsefe yapmak için bir beyaz kâğıt ve bir kalem yeterlidir” (Bourdieu&Wacquant, 2010, s. 155) ve “masabaşı Marksistler” ifadeleri, Bourdieu’nün sosyolojik araştırmalarında pozitivizme vermiş olduğu değeri göstermektedir. Bourdieu, öznelcilik ve nesnelcilik karşıtlığını aşmanın pratik sonucu olarak nesnel gözlem ve ölçüm ile öznel katılım veya benlik-analizi arasındaki karşıtlığı aşmak istemiştir (Bourdieu, 2007, s. 49).

Pratik duygusunun, toplumsal olarak oluşturulmuş, bir oyun duygusunun ürünü olarak pratiğe ilişkin bir teori ortaya atmamanın nedeni, pratiğin gerçek mantığını açıklama isteğimidir. Başlangıçta ritüellerin eş tercihleri, gündelik iktisadi davranışlar gibi en mütevazı biçimleriyle pratikleri açıklamaya çalışıyor, bir yandan eylemi eyleyicisiz, mekanik bir tepki olarak gören nesnelcilik, öte yandan eylemi bilinçli bir niyetin kararlı bir şekilde yerine getirilmesi, kendi amaçlarını belirleyen akılcı hesaplara faydayı azamiye çıkartan bir bilincin özgür projesi olarak tanımlayan öznelcilik olmak üzere, iki tuzağa düşmemeye gayret ediyorum. (Bourdieu&Wacquant, 2010, s. 110)

Bourdieu, sosyolojik analizlerinde izlemiş olduğu yöntemleri irdelerken, Birleşik Devletler’de ve Amerikan ekolünü takip eden akademik konjonktürde bilim ile deneysel araştırmalar arasındaki bağların büyük oranda koptuğunu belirtmektedir. Bourdieu, pratik ve teorinin birlikte yürüyen iki olgu olduğunu vurgulamıştır. “*Kant’ın ünlü ilkesini aşmama izin verin: Ampirik araştırmadan yoksun teori boştur, teoriden yoksun ampirik araştırma kördür.*” (Bourdieu, 2007, s. 35).

Bourdieu’nün sosyolojisinde kendisini gösteren diğer bir kavram toplumsal/sosyal uzamdır. Bourdieu’ya göre alanların, içerisine kendilerini konumlandığı genel bir çerçeve bulunur ve bu çerçeve habitusun en genel alanı veya kaynağıdır. Bourdieu, uzamı şöyle ifade eder:

(...) sosyal uzam, (...) bir diyagram göstergeleri olarak sunulabilir. Sosyal uzam, soyut bir temsildir, bilinçli yapılanmıştır, bir haritaya benzer, kuş bakışı bir görünüm verir, olağan eyleyicilerin (kendi olağan davranışlarında sosyologları ve bu sosyologların okuyucularını içeren) gördüğü sosyal dünyanın tümüyle düzenlenmiş noktalarından bir bakış açısıdır. Eşzamanlılık içerisinde birlikte gelen, tekli bir bakış kapsamında (...) eyleyicilerin kendi bütünlüklerinde ve çoklu ilişkilerinde asla

kavrayamayacağı konumu belirler. (Bourdieu, 1984, s. 169)

(...) Pascal'ın pek ünlü bir deyişini, biraz değiştirerek aktarma alışkanlığını edindim: "Dünya beni bir noktaymışım gibi çevirir ve yutar ama ben onu kapsarım." Toplumsal uzam beni bir noktaymışım gibi yutar. Ama o nokta bir görüş açısidir; toplumsal uzam içerisinde konumlanan bir noktadan hareket edilen bir görüşün hangi nesnel konumdan hareketle alınmışsa, biçimi ve içeriğiyle o konum tarafından belirlenen bir perspektifin kökenidir. (Bourdieu, 2006, s. 26-27)

Uzam kavramı, kendiliğinden toplumsal dünyanın bağlantısal bir dünya şeklinde kavranmasını zorunlu kılar (Bourdieu, 2006a, s. 49). Bourdieu, toplumsal uzamı, nesnel bir uzam olarak kavramsallaştırır ve daha açık ifade edebilmek için fiziksel uzamla kıyaslar. Sosyal uzamda yer alan eyleyiciler, gruplar veya kurumlar bu uzam içinde yakınlaştıkça daha fazla ortak özelliğe sahip olurlar; uzaklaştıkça da ortak özellikler azalır. Kâğıt üzerinde uzamsal mesafeler, toplumsal mesafelerle üst üste biner, fakat gerçek uzamda durum böyle değildir. Uzam içerisinde bir ayrım eğilimi, hemen hemen her yerde gözlemlenebilir. Bourdieu'ye göre toplumsal uzamda yakın olan bireyler, coğrafi uzamda da yakın bulunma eğilimi içerisindeyler. Bourdieu, toplumsal uzamda birbirlerinden çok uzakta olan kişilerin kısa vadeli ve aralıklı da olsa fiziksel uzamda karşılaşabileceklerini, etkileşime girebileceklerini belirtir (Bourdieu, 1999a, s. 19-20).

Bourdieu, analizlerinde dikkati, tekil bireysel davranışlarından ziyade bireylerin ortak pratiklerine (sosyal uzam, nesnel uzam) veya bu ortak pratiklerin içinde eylendiği kurumsal veya devletsel alanlara çevirir. Bu nedenle incelenen durum nesnellik kazanır. Bourdieu'nün nesnellik düşüncesi, temeline genel yapıyı veya alanı yerleştirir. Sorunu bireysel düzlemde ele almayan Bourdieu, nesnel yapı kavramı üzerinde durarak, ilgisini, oluşturulmuş ortak pratiklere yöneltir. Diğer bir ifadeyle sorun ilk bakışta bireymiş gibi görünse de sorun bireysel değildir. Bireyin içerisinde bulunduğu alandır/yapıdır. Bu nedendir ki toplumsal uzamda veya toplumsal uzamda yer alan herhangi bir alanda analizler gerçekleştirildiğinde, çok yönlü bir araştırma yöntemi tercih edilmelidir. Bütünüyle nesnelci tavır öznelere yok sayacağı gibi, öznelci tavır da nesnel bağlantıları görmezden gelecektir.

Alan

Bourdieu'nün alan nosyonu, sosyolojik bir inceleme yöntemi olarak düşünülmelidir. Bourdieu, toplumsal yapıda gerçekleşen olayların çözümlenebilmesinde alanın tanımlanması gerektiğini vurgular. Alan içerisinde gerçekleşen bütün olaylar, alanın hem ekonomik hem de kültürel yapısına sıkı bir şekilde bağlıdır. Alanlar, toplumsal uzam içerisine konumlanmış, nesnel özellik gösteren yapılardır. Bourdieu, bir alanın, yapılanmış bir toplumsal uzam, bir güç alanı olduğunu ve aynı zamanda bu güçler alanını dönüştürmek veya korumak için verilen

mücadelelerin alanı olduğunu belirtir (Bourdieu, 1997, s. 46-47). Bourdieu'ye göre, bir alan, konumlar arasındaki ilişkilerin biçimlerini ifade eder. Alanın bütün formları olarak toplum, egemen ilişkilere göre yapılandırılmıştır ve aynı zamanda toplum bir dizi alanlar içerir. Bourdieu'de toplum, en yüksek alan olarak karşımıza çıkar. Toplumsal alan içerisindeki diğer alanlar ise hiçbir şekilde tam anlamıyla bu genel alandan bağımsız değildir (Peillon, 1998). Toplum genel bir alan görünümündedir. İktisadi, kültürel, sosyal ve sembolik bütün alanlar, genel alanın altında birbirleriyle ilişki içerisinde sistemleşmişlerdir ve aralarında sıkı bağlantılar bulunmaktadır.

Bourdieu'ye göre toplum, ekonomi, politika, din, kültür gibi kendi oyun kurallarına göre yönetilen ve yarı özerklik gösteren alanlara ayrılmıştır (Benson, 1998, s. 469). Alanlar özerklik ölçütlerine göre çeşitlilik gösterir ve bu özerklik, sosyal alanın bütünlüğünden elde edilir. Bourdieu, alanın özerk nitelik taşımasının, kendisini diğer alanlardan yalıtması anlamına geldiğini belirtir. Kendi habituslarına şekil veren, kendine ait olan düşünsel veya inançsal sistemleri devam ettiren özerk alanlar, yüksek bir düzeyde farklılaşmıştır ve diğer alanların baskısından nispeten kurtularak, toplumsal uzam içerisinde sınırlarını daha da belirginleştirmiştir (Peillon, 1998, s. 215). Bourdieu, bir alanın, güçlerin ve mücadelelerin alanı olduğunu, alanda neyin meşru olarak benimseneceğine dair mücadelelerin, rekabetin gerçekleştiğini söyler (Bourdieu, 2005, s. 44).

Bourdieu, toplumsal uzamı makro kozmos ve bu evren içerisindeki her bir alanı, bu evrenden doğmuş mikro kozmos olarak değerlendirir. Her mikro kozmos zorunlu olarak makro kozmosa bağlıdır. Alanların yapısal özelliklerinin tespit edilebilmesi için çok boyutlu analizlere tabi tutulması gerekir. Bourdieu'ye göre, eksiklikleriyle, kusurlarıyla ve belirsizlikleriyle alan, sosyal olgular etrafında bir tür egzersiz çalışması yapmaktır (Bourdieu, 2005, s. 30). Bourdieu, alan nosyonunda nesnelleştirme kavramını sıklıkla kullanır. Bütün alanlar, analize tabi tutulan nesnel yapılardır. Bu yapılar, bütün ilişkisel özellikleriyle kendilerini ilk bakışta ortaya koymazlar. Alanın yapısal bileşenlerini fark edebilmek için alanın nesnel bağlantılarını tespit etmek gerekmektedir: *“Toplumsal dünyada var olan şey, bağıntılardır; eyleyiciler arasındaki öznelerarası bağlar ya da etkileşimler değil, Marx'ın dediği gibi “bireysel iradelerden ve bilinçlerden bağımsız” var olan nesnel bağıntılardır.”* (Bourdieu, 2010 s. 81).

Bourdieu bu bağlamda, sorunun anlaşılma düzeyini, öznelerarası ilişkiden, öznel tutumlardan, nesnel yapılara yöneltir ve bir alanın, iktidar ya da sermaye yapılarına işlemiş konumlar arasındaki nesnel bağlantıların toplamından oluştuğunu ifade eder (Bourdieu, 2010, s 25). Bu nedenle bir alanda yer alan nesnelere başına gelen şeyler, nesnenin içkin

özelliklerinden değil, alanın asıl özelliğinden kavranmalıdır/kavranabilir (Bourdieu, 2010, s. 85). Ekonomi, eğitim, politika, kültür gibi sosyal şekillenmeler, örgütlenmiş alan dizilerinin hiyerarşik yapısıyla yapılandırılır. Her alan göreceli bir özerkliğe sahip olmakla birlikte, yapısal olarak diğer alanlara bağımlıdır ve her zaman alanın yapısı, içerisinde eyleyicilerin teşkil ettiği konumlar arasındaki ilişkiler aracılığıyla tanımlanır (Hackett, 2006, s. 7).

Bourdieu, toplumun mikro alanı içinde yer alan alt alanları kesin hatlarıyla birbirlerinden ayırmanın olanaklı olmadığını vurgular. Her alan kendi yasaları doğrultusunda hareket etmektedir. Alanlarda analiz yaparken, alanların yapısal özelliklerini, alanın güç dengesini, alanın yönetimini elinde bulunduranları ve bu yönetime talip olanları tespit etmek, alanla ilgili analizlerde doğru sonuçlara ulaşmakta önemli ölçütlerdir. Aynı şekilde, alanın ekonomik ve kültürel sermaye döngüsüne bakarak, alan hakkında doğru görüşler ileri sürmek de önemli etmenler arasında yer almaktadır (Kaya, 2007, s. 400).

Alanda hareketi sağlayan failler vardır. Bu failler alan içerisinde oyunu nasıl oynayacaklarına dair hissiyata sahiptirler. Bu hissiyatlar ise alan içerisindeki eylemler sonucunda kazanılan tecrübeler doğrultusunda oluşmuştur. Alanda oyunu kurallarına göre oynayan oyuncuların ne bekledikleri, yatkınlıkları ve temayülleriyle anlaşılır. (Kaya, 2007, s. 403)

Bourdieu, alanların özelliklerini, sembolik iktidar kavramı ile ilişkilendirir. Kültürel alanlar, ekonomik ve siyasi iktidarın etkisinden kurtuldukça, var olan sosyal düzenlemeleri meşrulaştırma kapasiteleri olan sembolik iktidarlari⁵ artar. (Kaya, 2007, s. 405)

Habitus

Habitus, tarihsel süreçte birçok filozof ve toplum bilimci tarafından kullanılan bir kavramdır. Bu kavram temel olarak, toplumsal bir varlık olan bireyin, toplumsal yapı içerisinde hareket etmesini sağlayan bir yeti olarak kavranmaktadır. Birey, doğduğu andan itibaren kendisini kurulmuş bir yapı içerisinde bulur. Birey, kendisini toplumsal uzamda nesnel yapılara doğrudan konumlandırır. Bireyin, varlığını devam ettirebilmesini ve kendisini yeniden üretebilmesini sağlayan, bireye eylem yetisi veren habitustur. Fakat bu habitus, toplumsal uzamın kurallarından sapmamakta, aksine bu kurallarla birlikte kendisini oluşturmakta ve aynı zamanda bu toplumsal uzamı da dönüştürmektedir.

Habitus sosyal kuralların ağır bastığı bir etkileşim sürecinde kendisini sürekli üretmektedir. Bütün geçmiş deneyimleri bütünleştiren habitus ve bir durum arasındaki diyalektik ilişkinin ürünü (değiştirilebilir düzen ve kalıcı sistem olarak anlaşılmalıdır), her zaman “algıların,” “değerlendirmelerin” ve “hareketlerin” bir matrisi olarak işlev görür. (Lizardo, 2004, s. 316)

⁵ “Sembolik iktidar” kavramı çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde açıklanacaktır.

Bourdieu, belirli bir çevrenin kurucu yapılarının; habitusu, dayanıklı yapıları, değiştirilebilir düzenleri ve yapılandırma yapıları şeklinde işlev gören önceden düzenlenmiş “yapılandırılmış yapıları” ürettiğini belirtir. Pratiklerin ve temsillerin yapılandırılmasının ve oluşumunun ilkeleri olarak değerlendirdiği bu üretim sürecinde pratiklerin, habitus aracılığıyla oluşturulduğunu vurgulayan Bourdieu, bu pratiklerin ise eyleycilere, sürekli değişen ve beklenmedik durumlarla mücadele edebilmesini sağlayan stratejiler sunduğunu ifade eder (Bourdieu, 1999, s. 72). Bourdieu’nün habitusunu kesin bir tanıma oturtmak olanaksızdır. Bourdieu, Fransa’da vermiş olduğu seminerlerinden birisinde, habitusla ilgili kendisinden kesin bir tanımlama beklenmemesi gerektiğini vurgulamıştır (Bourdieu&Wacquant, 2010).

Habitus, hem nesnel olarak sınıflandırılabilir kararları üretmektedir hem de pratikleri sınıflandırabilmektedir. Bu iki kapasite arasındaki ilişkiler, habitusu tanımlamaktadır. Sosyal dünyanın temsili ve yaşam tarzlarının uzamı [sosyal uzam], sınıflandırılabilir pratiklerin ve çalışmaların üretim kapasitesi ile bu pratikleri farklılaştıran, pratiklere değer biçen kapasite arasındaki [habitusu üreten] ilişkilerce tayin edilmektedir. Bourdieu, habitusun, sadece pratikleri, pratiklerin algısını organize eden “yapılandırıcı yapı” anlamına gelmediğini, aynı zamanda sosyal dünya algılarını organize eden mantıksal sınıflandırma içerisinde bölünme ilkeleri olarak kavramsallaştırılan “yapılandırılmış yapı” olduğunu da vurgular (Bourdieu, 1984, s.170). Böylece habitus hem yapılandırılmış yapılar içerisinde yer almakta hem de yapıları yapılandırma işlevini sürdürmektedir. Bourdieu’ye göre, habitus, bir konumun içkin ve bağıntısal özelliklerini kapsayan bir yaşam tarzının tümünü, yani insanları, mekânları ve pratikleri tümüyle içeren bir tercih dizisini ifade eden yaşam verici ve birleştirici bir kökendir (Bourdieu, 2006, s. 21). Yapılandırılmış bir uzam olan “alan”, habitusu şekillendirme yönelimi sergilerken, habitus da alana dair algıyı yapılandırma yönelimine girer (Bourdieu, 2007, s. 48).

Birey, habitusu doğuştan getirmez, bireyin genetik potansiyeli daha yüksek veya daha düşük olabirse de bir habitusla dünyaya gelmez. Habitus alışkanlıklar gibi tekrarlarla edinilen, hem zihinle hem de bedenle tanınan bir olgudur (Calhoun, 2007, s. 79). Habitus, tarihle bağlantı içerisinde ve tarihin bir ürünüdür. Geçmişin, şimdinin ve geleceğin kesişim noktası olan habitusta, zaman kipleri birbirine geçmiştir. Yeniden harekete geçirilmeyi bekleyen güçlü bir “tortulaşmış durum” olarak anlaşılması gereken habitus, bedenin en derin yapısına işlemiştir (Bourdieu&Wacquant, 2010, s. 29). Bourdieu, habitusun, tarih tarafından üretilmiş formlar doğrultusunda insanlığı ve kolektif pratikleri ürettiği üzerinde sıklıkla durur. Habitus, geçmiş deneyimlerin etkin varlığını sağlamaktadır ve düşünce ve eylem aracılığıyla her organizmanın algı şemalarına yerleşmiştir. Habitus, tarihsel süreçte, bütün resmi kurallar ve belirgin

normlardan daha güvenilir bir şekilde pratiklerin doğruluğunu/uygunluğunu ve istikrarını güvenceye almayı amaçlar: (Bourdieu, 1990, s. 54).

Habitusun davranış modelleri, insanlığa gömülüdür, çok çeşitli şekiller almıştır, dünyaya ilişkin bireysel etkileşimlerin her türlü görünüşünde kendisini açıkça ortaya koyar. [Habitus] ... sadece fikirde, konuşma veya giyim kuşamda kendisini ortaya koymaz, aynı zamanda bir bakıma bedende ve bu beden davranışlarında da ortaya koyar. (Wolfreys, 2000)⁶

Bourdieu, habitusun etkileşimler sürecinde insan ve alan arasındaki ilişkileri gün yüzüne çıkarttığını, fakat alandan bağımsız hareket etmediğini ifade eder. Hanks'e göre, Bourdieu'nün habitusu; "(...) alışkanlık olarak cisimleşmiş; göz, göz dikmek; eğilim, duruş; vücudun emeği; somutlaştırılan taslak; hareketlilik; yeniden üretim kazanımı; diyakroni, çıkış; içsel uzamın konumu; aktör ve alan arasındaki bağlantı; yanlış kavrama, doxa; pratikleri düzenleyen" bir yapıdır (Hanks, 2005, s. 72).

Habitus, eski Aristotelesçi ve Thomasçı görüşe dayanmaktadır.⁷ Bourdieu'nün habitusu, tamamen bu görüş üzerine yeniden düşünmenin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bourdieu, habitusun, öznesiz yapısalcılık ve özne felsefesi arasında bir kaçış olarak anlaşılması gerektiğini söyler. Bourdieu'ye göre, Husserl, Merleau-Ponty, Heidegger gibi önemli fenomenologlar eyleyici ve dünya arasında entelektüel ve mekanist olmayan bir yol açmıştır. "*Habitus, sosyal dünyayı eğlendirir, sosyal dünyaya ontolojik bir suç ortağı, bilinçsiz bir bilinç kaynağı, amaçsız bir amaçlılık, bireyin önceyi görmesine olanak tanıyan dünyayı düzenleyen pratik egemenlik üretir.*" (Bourdieu, 1990, s. 10). Bourdieu, habitusla benzer anlamlar taşıyan kavramların az çok metodolojik bir yöntem içerisinde tarihsel süreçte Hegel, Husserl, Weber, Durkheim, Mouss gibi düşünürlerce kullanıldığını dile getirir. Bourdieu, habitusun tarihiyle ilgili şu bilgileri aktarır: Felsefe geleneği içerisinde habitus kavramına, genel bağlamda teorik bir niyetle yaklaşmış, en azından filozoflar ve sosyologların araştırma programlarında habitusla ilgili aynı nokta üzerinde durulmuştur. Hegel, habitus kavramıyla aynı işlevi gören "hexis" ve "ethos" gibi kavramları kullanmıştır. Hegel, bu kavramları Kantçı düalizmi kırmak ve ahlaki yükümlülükler düşüncesine karşın, kazanılmış ahlakiliğin (*Sittlichkeit*) temeli olan daimi eğilimleri yeniden tanımlamak amacıyla kullanmıştır. Husserl'de, Hegel'in düşüncesine

⁶ "Hexis" olarak belirtilen ve Bearn'ın köylüler çalışmasında karakterize edilen bu görüşü Bourdieu, yerel danslara katılmak için bireylerin fiziksel ve psikolojik yetersizliklerinde akseden Fransız savaş sonrası modernizm sürecinde, köylülerin kendilerini, kendi pratiksel geleneklerinde ve göreneklerinde söküp kurtarmalarının bir yolu olarak tanımlar (Wolfreys, 2000).

⁷ Wacquant, habitus kavramının eski bir felsefe geleneğine ait olduğunu söyler. Bu kavram orijinal olarak Aristoteles tarafından kullanılmıştır. Skolastik Ortaçağ'da ve 13. yüzyıl Thomas Aquinas felsefesinde "habitus" kavramı üzerinde durulmuştur. Aristoteles, erdem doktrininde bu kavramı *hexis* olarak adlandırmıştır. Tarihte birçok düşünürün konu edindiği bu kavrama Bourdieu, 1960'lı yıllardan sonra yeniden yönelmiştir (Wacquant, 2006, s. 315).

yakınlık gösteren habitus (Habitualitat) kavramı, bilinç felsefesinden kaçışın bir yolu niteliğine bürünmüştür. Mauss'un habitus düşüncesi ise sosyalleşmiş bedenin sistematik işlevini açıklamayı amaçlamıştır. Panosfsky'de, habitus, sosyalist düşüncenin etkilerini açıklamak için zaten önceden var olan bir kavramdır.

Her şeyden önce Saussure'ün mekanistik eğilimine karşıt bir tepki vermek istiyorum. Bu bağlamda, [Bourdieu ile aynı] Chomsky'de pratikte bir aktif, yaratıcı niyet düşüncesi buldum (Chomsky, yapısalcı determinizme karşı özgürlükçü bir siper olarak "kişiseliliğin belirgin savunucusu" olarak görünüyor). Ben kuralların üretken kapasitesinde ısrar etmek istedim, anlaşıldığı gibi kurallar üretilmiş, sosyal olarak belirlenmiş kurallardır. (Bourdieu, 1990, s. 10-13)

Bourdieu, yapısalcılığın, insanları sınıflandıran kategoriksel yaklaşımının anlamsız olduğunu söyler. Bourdieu, bu yapılandırmanın özneyi, yani çalışan bir bedeni yok ettiğini ve hatta bireylerin yaratıcı, yetenekli varlıklar olduğu gerçeğini göz ardı ettiğini düşünür. "*Fakat 'yaratıcı', aktif, özgün kapasitenin idealist gelenek içerisinde aşkın özne olmadığını, ama bir oyuncu eyleyici olduğunu vurgulamak istiyorum.*" (Bourdieu, 1990, s. 10-13).

Habitus kavramı Bourdieu tarafından 1950-1960'lı yıllarda yeniden kurgulanmıştır. Bourdieu, sosyal uzamda, insan davranışlarının nedenlerini bulmaya çalışmıştır. Bu bağlamda yukarıda da değinildiği gibi düalist yaklaşımların hiçbirisini onaylamamıştır. Bourdieu, Claude Levi Strauss'un yapısalcılığını ve Jean-Paul Sartre'ın varoluşçuluğunu eleştirmiştir. Bourdieu'ye göre insan davranışları hem yapısalcılığın öngördüğü dışsal nedenlere hem de varoluşçu düşüncenin öngördüğü içsel nedenlere bağlıdır. Böylece Bourdieu'nün habitusu, insan davranışını çoklu bir yöntemle sökmeyi amaçlamıştır (Swartz, 2002, s. 61).

Habitus, kendi üretim koşullarının öngördüğü pratiklerle, yalnızca bütün düşüncelerin, algıların ve eylemlerin özgürce üretilmesine olanak sağlar ve bu pratik ürünlerin yönetimini de gerçekleştirir. Bourdieu, habitusun sadece mekaniksel belirlenimcilik yollarını kontrol etmekle kalmadığını, beraberinde kısıtlamalar ve sınırlamalar içerisinde ayarlanmış yaratıcı yapısını da denetim altına aldığını düşünür. Habitusun sınırlı bir üretken yapı taşıdığını belirtir. Bourdieu'ya göre, habitusun sınırlandırılmış bu üretici kapasitenin; belirlenim ve özgürlük, koşullanma ve yaratıcılık, bilinç ve bilinçdışı, birey ve toplum arasına sıkıştığı sürece, taşıdığı genel çelişkinin çözümlenmesi olanaksızdır (Bourdieu, 1990b, s. 55).

Bourdieu'nün habitus kavramı, sosyolojik bağlamda bu çelişkiyi sökmeye çalışır. Habitus, bireylerin mevcut pratiklerini ve gelecekteki eylem biçimlerini belirlemekle birlikte, sosyal dünya tarafından kendisine önerilen bu pratik ilişkilerle de belirlenmektedir (Bourdieu, 1990b, s. 64).

Habitus, üretilen ürünler için sınırsız bir kapasitedir (algılar, yorumlar ve eylemler) ve habitusun sınırları tarihsel ve toplumsal olarak kendi kendine uygun koşullarınca düzenlenir. Habitusun sağladığı koşullanmış ve koşullu özgürlük, öngörülemeyen yenilik yaratmaya uzak olduğu gibi, orijinal koşulların basit mekaniksel olarak yeniden üretilmesine de uzaktır (...) Habituslarla, üretilen pratikler veya oluşturulan çalışma sistemleri ne benzersiz ve her zaman kendi kendine özdeş olan “öz”ün özerk gelişimi ne de yenilik oluşturmanın bir devamı olarak tanımlanabilir. Çünkü habitus; habitus ve Habitusu kışkırtmaya çalışan bir olay arasında öngörülemeyen çelişkiden doğar. (...) Kısacası, özellikle nesnel düzenlemelerin sınıflanmasında Habitus, “akılcılığı,” “sağduyuyu,” “davranışları,” yani sadece bunları üretmeye yönelmiştir. (Bourdieu, 1990b, s. 55)

Bourdieu’ye göre, habitus, ilk bakışta kendiliğinden hissi yaratan inançların veya görüşlerin anlaşılmasına olanak tanıyarak, bireyin düşüncesi ve davranışıyla çalışma alanlarının yapıları arasında karşılıklı ilişkiler üzerine temellenmiş dünya görüşlerini şekillendirir (Wolfreys, 2000).

Tarihsel eylemin kaynağı, sanatçı, bilim adamı veya yönetim görevlisi olarak çalışanlar ve küçük memurlar gibi toplumla karşı karşıya kalan aktif özneler değildir. Toplum, dıştan tayin edilmiş bir nesnedir. Toplumun kaynağı ne bilinçtedir ne de şeylerde. Toplumun kaynağı, toplumsalın iki aşaması arasındaki ilişkilere, şeyler içerisindeki tarihsel nesnelleştirmeler arasındadır, kurumsal formlarda ve bedenlerde cisimleştirilmiş tarihtedir, süre gelen yeteneklerin sistem formundadır ki işte bu durumu ben “habitus” olarak adlandırıyorum. (Bourdieu, 1990a, s. 190)

Toplumsal uzamda eyleyiciler, sadece alan içerisinde eylemde bulunma yetisini elinde tutarlar. Alan içerisinde etki yaratabilmek için gerekli kaynakları ellerinde bulunduran bu eyleyiciler, söz konusu alanda, alanın temelini oluşturan kaynakların özellikleriyle ortaya konulmuş konumlara sahiptir. Bu konular, Bourdieu’de habitus kavramına denk gelir ve alandaki oyunun yöneticisi habitustur. Bourdieu’nün dış koşullar olarak ifade ettiği alanın nesnel yapıları, habitus aracılığıyla, alan içerisindeki eylemde bulunanların etkinliklerini biçimlendirir. Pellion, habitusun bazı durumlarda algılama ve değerlendirme kategorilerini sağlayan bir şema görevi üstlendiğini belirtir. Ve her durumda, pratiklerin meydana getirildiği ilkeleri tayin eden, habitustur. Alan içerisindeki eyleyiciler, habitusla alan içerisindeki olayların/olguların nasıl oluştuğuna cevap vermeye çalışır. Eyleyiciler, bir eylem planı geliştirir veya beklenmedik hamlelerde bulunur. Bu süreçte habitus eyleyicilere strateji geliştirme yetisi yükler, eyleyiciler de bu stratejilerle ve ellerinde tuttıkları alanın kaynaklarıyla, alanda var olan seçenekler arasında bir yön belirlemeye çalışır. Peillon, bu tür stratejilerin herhangi bir bilinçli hesaplama anlamına gelmediğini, fakat planları ve sınıflandırmaları etkinleştirdiğini söyler. Bourdieu’nün, “buluşun bir sanatı” olarak adlandırdığı habitus, dünyayla etkin ve yetenekli bir ilişki sağlar (Peillon, 1998, s. 220-221).

Bourdieu, habitusu açıklarken “oyun” metaforunu sıklıkla kullanır ve eyleyicilerin oyunlarda başarılı olmasını, habitus yeteneğine bağlar. Fakat Bourdieu’ye göre her bir oyun,

kendi stratejisini içerisinde barındıran, kuralları belirlenmiş bir alandır. Oyuncu, oyunda çıkarı ve ilgisi doğrultusunda hareket edecek ve oyunda başarılı olmaya çalışacaktır. Bu yüzden habitus yine alana bağlı hareket etmek ve buna göre strateji belirlemek zorundadır. Bourdieu, bu durumu şöyle açıklar:⁸

Saint-Simon'da takke kavgasına ilişkin (kim önce selam vermeli?) parçayı okuduğunuzda, eğer bir saltanat ortamına doymamışsanız, saltanat adamlarına özgü habitusunuz yoksa ve eğer kafanızda oyunda da mevcut olan yapıları taşıyamıyorsanız, bu çatışma size boş ve gülünç gelir. Eğer tersine, oyun oynadığımız dünyanın yapılarına uygun olarak yapılanmış bir zihniyetiniz varsa, her şey sizin için apaçiktir ve oyun oynanmaya değer mi gibi bir soru aklınıza gelmez. Bir başka deyişle, toplumsal oyunlar, kendilerini oyun olarak unutturan oyunlardır ve illusio zihinsel yapılarla toplumsal uzamın nesnel yapıları arasındaki varlıksal suç ortaklığı ilişkisinin sonucu olan bir oyunla aramızda büyülü ilişkidir. Çıkardan söz ederken söylemek istediğim buydu: Sizin için önemli olan oyunların önemli ve ilginç olduğunu düşünürsünüz çünkü bunlar sizin kafanıza, bedeninize, oyunun anlamı olarak adlandırılan şey tarafından dayatılmış ve ithal edilmiştir. (Bourdieu, 2006b, s. 139)

Bourdieu, habitusun, sosyal uzamda veya sosyal uzamın alanlarında oluşan oyunlarda bir oyuncu görevi yüklendiğini belirtir. Habitus, yetenekli, üretken bir yapıdır. Habitusun alan içerisinde başarısı, oyunu, alanın kurallarına göre iyi oynayabilmesiyle ölçülür. Bourdieu'nün, "toplumsal oyun" olarak ifade ettiği habitus, insanın biyolojik yapısı içerisine işlenmiştir.

İkinci bir doğa niteliği kazanan bireylerin oyuna dair hisleri, toplumsal eylemin olanaklarını ve baskılarını sürece dâhil eder. Böylece 'Habitus,' bir bireyin ne kazanacağına veya neyi başaracağına dair içgüdüsel hissini bir davranış modeli veya formu içerisinde yapılandırılmış olarak kendini ortaya koyar. (Calhoun, 2007, s. 103)

Bourdieu'nün ifadesiyle, bu modeller veya formlar, belirli koşullar için nesnel olarak ayarlanmış, üretken düzenlerin edinilmiş/kazanılmış bir başarısıdır. Ve habitus, bu alanda tayin edilir. Habitus tarafından üretilen eğilim ve davranış yöntemleri, kuşaktan kuşağa geçerek oluşur. Erken yaşlarda öğrenilen bu eğilimler ve davranış yöntemleri de eğitim ve kültür aracılığıyla sağlam bir yapıya kavuşturulur (Wolfreys, 2000). Bourdieu, oyuna bağlılığımızın nedeninin, oyun sonucunda kazanacağımız ödül arzusu olduğunu vurgular. Fakat bu oyunları o anda oyunu oynayanların değil, tarihsel sürecin toplumsal mücadelelerinin, (...) "*daha önceki doğaçlamaların ve aşık olma, aile kurma, çocuk yetiştirmenin doğru yolunu söyleme kapasitesine sahip güçlü aktörlerin dayatmalarının*" ürettiğini belirtmektedir (Calhoun, 2007, s. 81).

⁸Bourdieu, oyun metaforu için şu açıklamayı yapar: "Gerçekte çıkar sözcüğü, ilk anlamıyla benim bu illusio kavramının altına yerleştirdiğim şey demektir; yani toplumsal bir oyuna önem vermek, orada olup bitenin ona katılanlar için önemli olduğunu belirtirdi. Interesse (çıkarcılık, ilgi duyma hali) "ondan olma," katılmak, dolayısıyla oyunun oynanmaya değdiğini ve onu oynamakta ve bu sayede ortaya çıkan hedeflerin izlenmeyi hak ettiğini kabullenmektir; oyun ve hedefleri kabul etmektir." (Bourdieu, 2006a, s. 139)

Toplumsal oyunlara katılmak salt bilinçli bir seçim değildir. O, üzerinde düşünmeden yaptığımız bir şeydir. Biz bir anlamda zaten sürekli onun içindeyizdir. Çocuklukta yetişkin rollerine hazırlanırız. Büyürken bizden bir mesleğe sahip olmamız gerektiğini öğrenmemiz gerektiği istenir. Düzgün oturmamız ve sorulduğunda cevap vermemiz istenir. Ailelerimizin kiliseye-ebeveynlere bağlı olarak, para veya şöhrete-saygı duyduklarını görürüz. Neyin onaylanıp onaylanmadığına, neyin işe yarayıp yaramadığına bakarak kendimize özgü yeni eylem biçimleri yaşantılarımızdaki oyunlarla ilgili karakteristik biçim geliştiririz. Kendine güveni veya utangaçlığı öğreniriz. Her iki örnekte de sosyalleşme sürecinin gücü bedensel olarak, basitçe kim olduğumuzun, dünyada nasıl var olduğumuzun bir parçası olarak yaşanır. Bu duygu habitustur. (Calhoun, 2007, s. 103)

Sermaye

Bourdieu, sınıf mücadelelerinde bireylerin temel olarak dört sermaye türü ekseninde sosyal uzama konumlandıklarını vurgular ve bu sermaye türlerini şöyle sıralar: iktisadi sermaye (farklı formlarda bulunur), kültürel sermaye, sosyal sermaye ve sembolik sermaye. Eyleyenler, ilk olarak sermayenin toplam hacmine göre, ikinci olarak kendi sermayelerinin yapılarına göre, yani, ekonominin ve kültürün farklı türlerinin göreceli ağırlıklarına göre ve kendi varlıklarının toplam hacmine göre genel sosyal uzama dağılırlar (Bourdieu, 1989, s. 17). Diğer bir ifadeyle, bireyler, sahip oldukları, sıralanan bu sermaye formlarının oranlarına göre ve aynı zamanda etkin oldukları sermaye alanının da genel sosyal uzam içerisinde kapladığı pozisyona göre sosyal uzamın belirli noktalarına, çeşitli ağırlık derecelerinde konumlanırlar.

Bourdieu, *The Forms of Capital* başlıklı yazısında ise sermayeyi temel olarak **iktisadi sermaye, kültürel sermaye** ve **sosyal sermaye** olarak üçe ayırır. Sermaye türlerini açıklarken “biriktirme/biriktirilme,” ve “dönüştürülebilir” ifadelerini sıklıkla kullanmaktadır. Bourdieu’ye göre, sıralanan sermaye türleri her ne kadar birbirinden ayrı olarak kavramsallaştırılsa da en nihayetinde birbirleriyle bağlantı içerisindedirler. Bu sermaye türlerinin tümü, hem biriktirilebilme hem de birbirlerine dönüştürülebilme özelliklerine sahiptir.

Bourdieu, **iktisadi sermayenin**, paraya dönüştürülebilir ve mülkiyet hakları içerisinde kurumsallaşabilir bir nitelik taşıdığını belirtir. **Kültürel sermayenin**, özel koşullar altında iktisadi sermayeye dönüştürülebilir ve eğitim sistemleri içerisinde kurumsallaştırılabilen bir niteliğe sahip olduğunu belirten Bourdieu (1986, s. 243), **sosyal sermayenin** ise sosyal yükümlülükler oluşturan (bağlantılar), belirli koşullar altında **iktisadi sermayeye** dönüştürülebilir, asalet unvanı gibi formlar içerisinde kurumsallaştırılabilen bir özelliği olduğuna dikkat çekmektedir. Bu bağlamda en belirleyici sermaye türü kuşkusuz iktisadi sermayedir. Bourdieu’nün sermaye türlerini başlıklar halinde açıklamakta gerekmektedir. Bu bölümde **iktisadi sermaye** kavramı açıklanmayacaktır. Bu kavram genel olarak bilinen yaygın

bir içeriğe sahiptir. **İktisadi sermaye** para, somut meta ilişkilerinin dolaysız bir görünümüdür. Daha açık ifade etmek gerekirse, zengin olmak, somut mülkiyet sahibi olmak gibi unsurlar, **iktisadi sermayenin** birikmesidir. **İktisadi sermaye**, çoğu zaman içerisinde gizli bir tahakküm barındırmaz, aksine gücünü doğrudan gösterir. **İktisadi sermaye** kendisini genel olarak somut bir şekilde ortaya koyar. Fakat bu sermaye türü sadece para olarak düşünülmemelidir. Aynı zamanda paraya dönüştürülebilen somut mallar (arazi, ev, araba vb.) da **iktisadi sermaye** olarak algılanmalıdır.

Kültürel Sermaye

Bourdieu, kültürel sermayeyi kendi içerisinde üç forma ayırır. Bu sermaye ilkinde, düşüncenin ve bedeninin uzun dönemli hazırlık biçiminde **somutlaştırılması** durumunda var olur. İkincisinde, kitaplar, resimler, sözlükler, araçlar, makineler gibi kültürel mallar biçiminde **nesneleştirilmesi** durumunda, üçüncüsünde ise eğitim dereceleri gibi **kurumsallaştırılması** durumunda bulunur (Bourdieu, 1986, s. 243). Kültürel sermayenin üç formunu, farklı başlıklar altına açıklamak daha faydalı olacaktır.

Somutlaştırılan Kültürel Sermayenin Görünüşü

Kültürel sermayenin bu türü, bedenle bağlantılıdır ve somutlaştırıldığı varsayımından hareket edilir. Bourdieu'ye göre, somutlaştırılan kültürel sermaye, bireyin kendisini geliştirmesiyle ilgilidir. Önceden kişisel bir kazancı varsayan bir çabadır ve her şeyden önce bir yatırımdır ve aynı zamanda libidonun sosyal olarak belirlenimidir (Bourdieu, 1986, s. 244).

Bourdieu, dış zenginliklerin kişinin bir parçasına, bir habitusa dönüştürüldüğü bu kültürel sermaye formunun, eş zamanlı olarak yetenek ve kalıtsal yollarla aktarılabilir, satılabilir veya mübadele edilebilir niteliklerde olmadığını belirtmektedir. Bourdieu'ye göre, somutlaştırılan kültürel sermayenin bu formu, kişiyle çok sıkı bağlantı içerisindedir. Bourdieu, kültürel sermayenin, herhangi bir bilinçli telkin olmadığında ve bu nedenle de tamamen bilinçsiz bir şekilde sosyal sınıflara, toplumsal süreçlere bağlı olarak, değişen miktarlarda kazanılabildiğini dile getirir. Bir bölgenin veya bir sınıfın karakteristik dil kullanımı gibi “çok önceden belirlenmiş edinim şartlarıyla” belirlenen somutlaştırılmış kültürel sermaye, her zaman varlığını sürdüren ve kendisini ayrıcalıklı bir değer olarak tanımlayan bir sermaye türüdür. Bourdieu, bu kültürel sermaye türünün, bir bireysel eyleyenin özgün/kendine uygun kapasitesinden öte bir yerde biriktirilemeyeceğini dile getirir. Böylece, (bireyin) biyolojik teklüğünde, bireyle çok çeşitli yollarla bağlantı kuracağını ve kalıtsal aktarımla bağlantıya geçeceğini söyler. Bourdieu'ye göre, somutlaştırılan kültürel sermaye sürekli kılık değiştirir ve

hatta kendisini görünmez kılar (Bourdieu, 1986, s. 244-245).

Bourdieu, kültürel sermayenin somutlaştırılması durumunun, değer edinimi ve doğuştan gelen özelliklerin birleşmesinde yönetici bir görev üstlendiğini dile getirir. Bu tür kültürel sermayenin aktarımı ve biriktirilmesi, iktisadi sermayesine oranla daha fazla kılık değiştirir ve aynı zamanda sembolik sermaye gibi işlem görmeye oldukça yatkındır. Diğer bir ifadeyle, sermaye gibi fark edilmekten ziyade, meşru bir yetenek şeklinde ortaya çıkar. Ayrıca, bu tür kültürel sermaye, kültürel sermaye sahipleri için sembolik ve maddi kazanç gibi kazançları da güvence altına alır. Bourdieu'ye göre, belirlenmiş herhangi bir kültürel yetenek (okuryazar olmayan bir dünyada okuryazar olmak gibi), kültürel sermayenin dağılımında, kendi konumundan nadir bulunan bir değer üretir ve kültürel sermaye sahiplerine bu ayrımdan kaynaklı kazançlar sağlar (Bourdieu, 1986, s. 245). Bu noktayı biraz daha açmak gerekirse, somutlaştırılan kültürel sermaye, değerini, içinde var olduğu uzamda, diğer eyleyenlerin sahip olmadığı özelliklere, yeteneğe sahip olmak şeklinde gösterir. Kültürel sermayenin somutlaştırılması, bu sermayenin, bireyin bilincine yerleşmesi şeklinde gerçekleşir. Ve hatta bedenin hareketlerinde bile somutlaşması olanaklıdır. Bu nedendir ki doğrudan iktisadi sermayeye çevrilme yeteneğine sahip değildir.

Bourdieu, kültürel sermayenin sembolik etkisinin güç dolu ilkelerinin, bu sermayenin iletilebilmesi mantığında yattığını vurgular. Somutlaştırılan kültürel sermayenin edinilmesini ve ortaya çıkması için gerekli olan zamanı, genellikle ailede somutlaştırılmış kültürel sermaye belirler. Bourdieu'ye göre, bu tür sermaye, genelleşmiş “ok” etkisi ve örtük aktarım şekilleri aracılığıyla aileden bireye doğru hareket eder. Şöyle ki, kültürel sermayenin somutlaştırılmasında aile kavramı önemlidir. Bireyin içine doğduğu alan/aile, onun doğal yeteneğini somutlaştırır. Aslında bireye, somut sermayesini zaman içinde ve örtük biçimde ailesi aktarır (Bourdieu, 1986, s. 246).

Kültürel sermayenin ilk birikimi, hızlı birikmesi için ön koşulları, kullanışlı kültürel sermayenin kolay biriktirilen bütün türleri, gecikmeksizin, boşa zaman geçirmeksizin sadece kültürel sermayesi güçlü ailelerin çocukları üzerinde etkisini ta başlangıçta göstermeye başlar. Diğer bir anlatımla, güçlü kültürel sermayeye sahip ailelerde doğan çocuklar, bu doğumla birlikte, gecikmeden ve boşa zaman geçirmeden, somutlaştırılabilen kültürel sermayelerini biriktirmeye başlarlar. Bu biriktirme süreci, bireyin sosyalleşme sürecini bütünüyle kapsamaktadır. Bourdieu'ye göre, kültürel sermaye aktarımı, sermaye aktarımının kalıtsal ve gizlenmiş en iyi formudur. Ailelerin sahip oldukları kültürel sermayelerdeki farklılıklar, ilk dönemlerdeki farklılıklar anlamına gelir. Bu bağlamda, somutlaştırılan kültürel sermayenin

aktarımı, aile içerisinde, zamanla bağlantılı biçimde gerçekleşmektedir. Daha doğrusu, entelektüel, üst-sınıf aileler içerisinde doğan bireyler, somutlaştırılan kültürel sermayeyi doğal olarak edinirler. Bu da somutlaşan kültürel sermayeye, kalıtsal yollarla aktarım özelliği katar. Diğer bir söylemle, somutlaştırılan kültürel sermaye, kültürel-kalıtsal bir özelliğe dönüştürülür (Bourdieu, 1986, s. 246).

Nesneleştirilen Kültürel Sermayenin Görünümü

Sanatın Kuralları (2006b) Bourdieu'nün kültürel sermayenin nesneleştirilmesi sürecine ayrıntılı biçimde ışık tuttuğu bir kitaptır. Düşünür, bu kitabında sanat, edebiyat ve estetik alanlarında üretilen ürünleri, Fransa'da edebiyat ve sanatın yükselişi bağlamında irdelemiştir. Özellikle Flaubert üzerine olan bu çalışma, Sartre'a bir çeşit sosyolojik cevap niteliği taşımaktadır (Swartz, 1997, s. 27). *Sanatın Kuralları*'nda, sanatçıların (kitapta üreticiler olarak adlandırılmaktadır), çalışmalarını hangi çıkarları ve amaçları gözeterek ürettiklerini betimlemeye çalışır. Bu bağlamda, nesneleştirilen kültürel üretim alanının, siyaset ve politika alanıyla ne şekilde bağlantı kurduğunu ve bu mekanizmalar doğrultusunda nasıl şekillendiğini ayrıntılı analiz eder. Aslında bu kitap, nesneleştirilen kültürel sermaye üretim alanının -sanat, edebiyat ve estetiğin- ayrıntılı bir sosyolojik irdelemesidir.

Bourdieu'nün nesneleştirilen kültürel sermaye kavramından algıladığı, sanat, edebiyat ve estetik alanlarda genel olarak gerçekleştirilen üretimlerdir. Düşüncelerin nesnelere üzerine aktarılması, üreticilerine hem iktisadi hem de sembolik güç sağlamasıdır. Bourdieu, kültürel sermayenin nesneleştirilmesi durumlarında, somutlaşan şekli içinde sadece kültürel sermayeyle tanımlanabilen birçok özelliğe sahip olduğunu belirtir. Yazma, resim yapma, anı tutma vb. eylemler gibi maddi araçlarla nesneleştirilen kültürel sermayenin, kendi materyal yapısı içinde aktarılabilir özellik taşıdığını vurgulayan Bourdieu, bir resim koleksiyonunun bu bağlamda iktisadi sermaye gibi iletilebilir bir özelliğe sahip olduğunu belirtir (Bourdieu, 1986, s. 246-247). Resim koleksiyonu örneğini vererek, nesneleştirilen kültürel sermayenin (resim yapma yeteneği), iktisadi sermayeye (resimlerin sergide satılması) dönüştürülebildiğini göstermeye çalışır.

Bourdieu, kültürel malların, iktisadi sermaye gerektiren maddi bir kazancı ve aynı zamanda kültürel sermaye gerektiren sembolik bir kazancı birlikte biriktirdiğini düşünmektedir. Daha açık ifade etmek gerekirse, kültürel sermayenin hem sembolik hem de ekonomik değeri vardır. Üretim araçlarını ellerinde tutanlar (yapım şirketi sahipleri olarak düşünülebilir), bu biriktirmenin ön koşulu olan somutlaştırılan sermayeyi ve bu tür sermayesi olanların hizmetlerini biriktirmenin yollarını bulmak zorundadırlar. Söz konusu kişiler, kültürel üretim

alanında işlem gören mekanizmaları ellerinde tutabilmek içinse sadece iktisadi sermayeye gereksinim duyarlar. Çünkü bu kişiler, kültürel sermaye sahiplerinin üretimlerini pazarlayarak iktisadi sermaye biriktirirler. Amaçları, doğrudan kültürel bir üretim yapmak değil, aksine üretilen malları satmak/dağıtmaktır. Kültürel üretim alanındaki eyleyenlerin, üretim mekanizmalarını kendilerine mal etmek ve kendi özel istekleri doğrultusunda kullanmak içinse, hem kişisel olarak hem de vekâleten, somutlaşan kültürel sermayeye ulaşmaktan başka seçenekleri yoktur. Kültürel üretim sayesinde elde edilen gelirlerin devamını sağlamak amacıyla daima kültürel üretim gerçekleştiren eyleyenlerle bağlantı kurmak zorundadırlar. Bourdieu, bu süreçte kültürel sermaye üzerinde egemenlik kurmaya ve bu yolla para kazanmaya çalışan iktisadi sermaye sahiplerinin, kültürel sermaye üretim alanındaki konumlarını açıklamaya çalışır. Fakat aynı zamanda kültürel üretim alanında, kültürel sermayeyi bizzat üretenlerin (ressam, şair, ses sanatçısı, vb.) konumlarını ve işlevlerini de açıklamak isterler. Bourdieu, kültürel sermaye üretim alanındaki söz konusu eyleyenlerin (kültürel sermaye sahipleri), kullandıkları üretim araçlarının sahipleri olmadıklarını belirtir. Bu kişiler, kârlarını, kendi kültürel sermayelerinden üretirler fakat bu durum, hizmet ve mal satışı aracılığıyla gerçekleşir. Diğer bir ifadeyle, kültürel üretim alanında ürettikleri kültürel mallarla kâr sağlamayı amaçlayan kültürel sermaye üreticileri, alan içerisinde sadece hizmet ve mal satışıyla kendilerine iktisadi sermaye sağlayabilirler. Kültürel sermayenin geniş çapta işlerliğini sağlayan mekanizmalara asla sahip olamazlar (Bourdieu, 1986, s. 247).

Bourdieu, alanların özerkliği bağlamında kültürel üretim alanını, özerk ve bağımlı olmak üzere çift yönlü değerler, pratikler ve ilkeler seti olarak tanımlar. Bağımlı tarafta, sanatsal üretime, herhangi bir üretim şekli gibi bakılır. Burada sanatsal çalışma ve üretim, önceden kurulmuş pazarın mantığına göre ticari başarı için üretilir. Reklam cıngılları, okul tatili filmleri, havayolu romanları, suluboya resimleri gibi herhangi bir markette bulunabilecek şeyler sanatsal alanın bağımlı setine örnek olarak verilebilirler. Üreticiler, üretim sonunda sanatsal ilham için ne kendilerine içsel bir bakış yaparlar ne de başkalarının ürünlerine bu gözle bakarlar. Bunun yerine, talep edilen belli kalıplardaki ve şekillerdeki ürünleri yeniden üretirler. Fakat bu mantıkla üretilen şeyler de sanattır, çünkü bu alan içerisinde üretilmiştir. Ayrıca bu pazara yönelik üretim yaparlar, kaba bir merkantilizmden kaçınırlar ve sadece ekonomik çıkar için üretim yaptıkları şeklindeki bir imajdan kaçınırlar. (Kaya, 2007, s. 405)

Kültürel üretim ve buna bağlı olarak biriken kültürel sermaye Bourdieu'ye göre, kültürel üretim alanı içerisinde gerçekleşmektedir. Kültürel üretim alanı hem başlı başına bir alandır hem de yer yer kendi içinde sanat, edebiyat, şiir, drama, tiyatro, roman vb. alt alanları barındırmaktadır. Ama özünde kültürel üretim alanı üç temel alandan oluşmaktadır: edebiyat, sanat ve estetik (Hesmondhalgh, 2006, s. 212). Bourdieu, bu yazınsal ve edebiyat alanlarında üretim gerçekleştiren üreticileri eserlerinde “yazar [eyleyen]” olarak nitelendirir (Bourdieu, 1999b; 2006b, s. 333-334). Bourdieu'nün kültürel üretim olarak adlandırdığı

kavramsallaştırma, en genel olarak sanatın ve edebiyatın bütün formlarında üretilen ürünleri kapsamaktadır. Kültürel üretimin gerçekleştirilmesinde önemli güç ise, kültürel üretimi gerçekleştirenin sahip olduğu kültürel sermayesidir. Üreticinin sahip olduğu kültürel sermaye, üreticinin kendisine kültürel üretimde ayrıcalıklı konum kazandırmaktadır. Aynı zamanda, kültürel üretimle, iktisadi sermaye kazanmayı amaçlayan üreticiler için de iktisadi sermaye elde etme aracıdır.

Bu durumda, töre romanı gibi daha fazla gelir getiren yazınsal etkinlikler adına er ya da geç şiiri bırakmak ya da daha baştan zamanlarının bir bölümünü tiyatro ve romana ayırmak zorunda kalan küçük kentsoylu kökenli birçok şairin zıttıdır. (Bourdieu, 2006b, s. 394-395)

Kültürel sermaye, kendi nesneleştirilmiş durumunda, tamamıyla kendisini özel bir görünümle, tutarlı bir evrenle sunar. Bu durum, tarihsel eylemin üretimi olmasına rağmen bireysel iradeleri aşan kendi yasalarına sahiptir. İyi resmedilmiş bir örnek olarak dil bu nedenle, her bir eyleyenin veya hatta eyleyenlerin toplamının kendine mal edebileceği bir duruma indirgenemez bir hale dönüşmüştür. Fakat bu sürecin, kendisini sembolik ve materyal etkinlik olarak var ettiğini, kültürel üretim alanında devam eden mücadelede bir silah ve bir destek şeklinde uygulandığı ve bu mantıkla yatırım yapıldığı, aynı zamanda eyleyenlerce de kendilerine mal edildiği kadarıyla sadece etkili bir sermaye olduğu unutulmamalıdır. Bu mücadelede, kültürel sermaye üreticileri, somutlaştırılan sermayelerinin genişliğine ve nesneleştirilen sermayelerinin egemenliğine orantılı bir biçimde güç kullanırlar ve kar sağlarlar. (Bourdieu, 1986, s. 247)

Kültürel sermaye üretimi, bireysel bir çaba olarak görünse de aslında tarihin bir ürünüdür. Kültürel sermaye üretim alanlarının kuralları tarihsel süreçte üretilmiştir ve üretilmektedir. Alanın kurallarına bireyin tekil müdahalesi asla söz konusu değildir. Ki zaten birey üzerinden giderek sosyolojik analizler yapmak Bourdieu sosyolojisine aykırı bir durumdur. Nesneleşmiş kültürel sermaye sahipleri, bu sermayelerini oluştururken söz konusu alanın “kültürel sermaye üretim yapısı”na uygun bir şekilde hareket ederler. Örneğin, ressam, şair, yazar vb. kültürel sermaye üreticileri, sıralanan bu alanların kuralları bağlamında kültürel üretimlerini (resim, şiir, roman/hikâye vb.) gerçekleştirirler. Kurallar ise tarihin ürünüdür. Yukarıda da tartışıldığı gibi habitus tarihin ürünüdür ve doğrudan tekil-bireysel çabaların-yeteneklerin üzerine temellendirilemez.

Kurumsallaştırılan Kültürel Sermayenin Görünümü

Bourdieu'nün, kurumsallaştırılan kültürel sermayeden ne anladığı, temel kitaplarından biri olan *Homo Academicus*'ta anlattıklarıdır aslında. Bourdieu'ye göre, akademik nitelik formları içinde kültürel sermayenin nesneleştirilmesi-somutlaştırılması, bazı özellikleri doğallaştırmanın bir yoludur ve bu özellikler somutlaştırılma süreçlerinde türemektedir. Başka

bir anlatımla, akademik kurumlar bireylere, kurumsallaşmış kültürel sermayeler sunmaktadır. Kurumsallaştırılmış sermaye de sosyal uzamda kendisini nesneleştirilmiş ya da somutlaştırılmış sermaye şeklinde açığa çıkartır.

Kurumsallaştırılan sermaye, akademik olarak bireylere bahşedilen bir sermayedir. Kurumsal yapılar içerisinde biriktirilen bu sermaye, kurumsal yapılarda insanların yeteneklerini, akademik olarak yasal dayanaklarla garanti altına almaktadır. Diploma, sertifika gibi akademik kurumlarca bireylere verilen dereceler, bireylerin kurumsallaştırılan kültürel sermayelerini tanımlamaktadır. Kültürel sermayenin bu formu, insanın doğası gereği sahip olduğu sınırlardan bağımsız hareket etmektedir. Birey, bir alanda ne kadar başarılı olursa olsun, yani yetenek sınırları ne kadar geniş olursa olsun, bu yeteneği bir akademik sertifikayla yasallaştırılmadığı sürece, yasal ve kurumsal olarak kendisine asla uygulama alanı bulamayacaktır. Akademik nitelikler, kültürel yeteneğe sahip bir kişiye, bu yeteneğini belgeleyen geleneksel, daimi ve aynı zamanda yasal olarak garanti altına alınmış, kültürle ilişkili, kültüre uygun bir değer sertifikası kazandırmaktadır. Akademik nitelikler aracılığıyla sosyal simya, kültürel bir sermaye formuna dönüşmektedir. Bu form, her daim kendi taşıyıcısıyla ve kültürel sermayeyle yüz yüze göreceli bir özerkliğe sahiptir (Bourdieu, 1986, s. 247-248).

Bourdieu, akademik niteliğin, herhangi bir eyleyenin sahip olduğu kültürel sermaye üzerine kurumsal bir tanınma sunarak, bu niteliklere sahip olan bireyleri birbirleriyle kıyasladığını belirtmektedir. Hatta bu kişilerin mübadelesini bile olanaklı kılmaktadır. İktisadi sermayenin, kültürel sermayeye dönüşümü sonucunda ortaya çıkan durumun, kültürel sermaye bağlamında bir değer tespitinde bulunduğunu belirten Bourdieu, iş piyasasında bireylerden hangisinin istihdam edileceğine, kültürel sermayenin iktisadi sermayeye dönüşümünde sağlayacağı kârın karar verdiğine dikkat çekmektedir. Hatta aynı özelliklere ve aynı akademik sertifikalara sahip kişileri bile yeri geldiğinde birbirleriyle kıyaslayan kurumsallaştırılan kültürel sermaye, bu gibi durumlarda aynı nitelikteki sertifikaların hangi akademik kurumlardan alındığını devreye sokmaktadır. Kurumsallaştırılan kültürel sermaye olarak eğitim sistemlerindeki sertifikalaştırma mantığı, insanları, sosyal uzamlara yasal bağlamda konumlandırmaktadır. Burada insanların sahip olduğu yeteneklerden ziyade, belgelenmiş yetenekler işlem görmektedir (Bourdieu, 1986, s. 248).

Bu noktada, kurumsallaştırılan kültürel sermaye ve iktisadi sermayenin birbirine dönüştürülebilme özelliğine de birkaç cümleyle değinmek gerekmektedir. İktisadi sermaye, somut bir sermayedir. Bu nedenle kültürel sermayeyi kurumsallaştırma özelliğine sahiptir.

Akademik kurumların kaliteleri ve eğitim ücretleri farklıdır. Ve eğitim sistemi, her bir akademik kurumu, saygınlığı açısından sosyal uzamda bir noktaya konumlandırmıştır. Akademik kurumların saygınlık ölçütleri, eğitim ve araştırma ücretlerine yansımaktadır. Bu nedenle iyi akademik kurumlarda kurumsallaştırılan kültürel sermaye biriktirebilmek için öncelikle yeterli düzeyde iktisadi sermayeye gereksinim vardır. Bu bağlamda iktisadi sermaye, kurumsallaşmış kültürel sermayeye dönüşmektedir. Günümüzde iyi şirketlerde ve iyi pozisyonlarda çalışabilmek için ise iyi derecede kurumsallaşmış kültürel sermaye sahibi olmak gerekmektedir. Bu durum da kurumsallaştırılan kültürel sermayenin, iktisadi sermayeye çevrilebilmesine örnek olarak gösterilebilir.

Bu üç kültürel sermaye biçiminin, birbiriyle ilişkili olduğunu, birçok durumda birbirlerini incelemek zorunda kaldıklarını unutmamak gerekir. Kültürel sermaye kendi **somutlaştırılan** formunda bir “yetenek” veya beceridir ve kendi taşıyıcısından ayrılmaz bir niteliğe sahiptir. Kazanılmış kültürel sermaye, öğrenme ve eğitime bağlı zaman yatırımı gerekli kılmaktadır. Örneğin, sanat tarihi okuyan bir üniversite öğrencisi, bir yetenek kazanır: Bu durum bazı kurumsal ortamlarda oldukça değerlidir ve kültürel sermayenin **somutlaştırılan** bir biçimidir. Buna ek olarak Bourdieu, nesnelerin kendilerinin kullanımları veya tüketimleri, somutlaştırılan kültürel sermayenin belirli bir bölümünü baştan kabul ettiği sürece, **nesnelerin** kendilerinin kültürel sermayenin bir formu gibi işlev görebileceği bilgisini verir. Bu bağlamda kültürel sermayenin diğer bir formu olan **nesneleştirilen** kültürel sermaye kavramı karşımıza çıkar. Örneğin, felsefi bir metin, felsefe anlamak için ön bir eğitim gerektirdiği için buradaki “anlama” durumu kültürel sermayenin **somutlaştırılan** formu olur. Metin ise **nesneleştirilen** bir kültürel sermayedir. Sonuç olarak resmi bir eğitim sistemiyle toplumlarda kültürel sermaye **kurumsallaştırılmış** bir biçimde ortaya çıkar. Bu yüzden, örneğin işgücü piyasası üzerinde bireylerin aşağı yukarı eşit değerlere sahip belgelere sahip olması nedeniyle, eğitimsel dereceler, kültürel sermayenin farklı bir biçimi olarak görülebilir. Bourdieu, iktisadi sermayede paranın olanaklar sunması gibi, kültürel kurumsallaştırmanın da kültürel sermaye için benzeri bir işleve sahip olduğunu düşünür (Weininger, Lareau, 2012).

Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye Bourdieu'nün, bireyin bir toplum, topluluk, grup vb. yapılar içerisindeki eylem/söylem yeteneğini, grup ilişkileri ve bu ilişkiler içerisinde bireylerin konumlandıkları pozisyonların, bu bireylere getirilerini açıklamak amacıyla ortaya koyduğu bir kavramdır. Bourdieu'ye göre, bireysel başarıların altında, kurumsallaşmış yapılar içerisinde iyi stratejilerle eylemde bulunma becerisi yatmaktadır (Bourdieu, 1986, s. 248-249).

Bourdieu, sosyal sermayenin gerçek ve potansiyel kaynakların toplamından oluştuğunu belirtmektedir. Karşılıklı tanıma ve tanışma durumu Bourdieu'ye göre, sağlam bağlantılara sahip kurumsallaşmış ilişkilerle bağlantılıdır. Açık ifadeyle, bu durum, bir gruba üye olmak anlamına gelmektedir. Bourdieu, grupların, her bir üyesine, kolektif aidiyet desteği sağladığını, bu ilişkilerin ise sadece materyal ve sembolik mübadelede, pratik durumlarda ortaya çıkabildiğini belirtmektedir. Bourdieu'ye göre, bu ilişkiler, bir ailenin, sınıfın, kabilenin, okulun, partinin ismi gibi ortak isimlerin kullanılmasıyla ve eşanlı bir biçimde, bilgilendirmek ve şekillendirmek için şekillendirilmiş bütün kurumsal eylem düzenleriyle sosyal olarak kurulur ve garanti altına alınır. Bourdieu, bu ilişkilerin, fiziksel, iktisadi ve sosyal uzamda kısmen de olsa nesnel yakınlık ilişkilerine indirgenemeyeceğini belirtir. Bir gruba üye olarak elde edilen kazanç, grubun dayanışma temelinden doğar (Bourdieu, 1986, s. 249).

Sosyal sermayenin edinilmesinde kurumsallaşmış yapı içerisinde bulunan ağlar önemli rol oynar. Fakat Bourdieu, bir ağın varlığını, verili bir doğallık ve hatta verili bir sosyallik olarak değerlendirmez. Yani bağlantılar eyleyenlere, ne doğal olarak ne de sosyal olarak bahşedilirler. Bu bağlantılar, grup üyesine/üyelerine, söz konusu grubun ilk eylemi tarafından yüklenir. Yani bağlantılar, aile vb. gruplarda, akrabalık ilişkilerine dayalı soy tanımlamaları aracılığıyla temsil edilir. Bourdieu, bu durumu, sosyal formasyonun karakteristik özelliği olarak görür. Grup üyeleri, edindikleri sembolik ve materyal kazancı güvence altında tutmak, yani sağlam, kullanışlı ilişkiler üretmek/yeniden üretmek için grup içerisinde sonsuz çabalar sarf ederler. Çünkü Bourdieu'ye göre, sosyal sermaye, kişisel ilişkiler sonucunda elde edilebilir bir nitelik taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle, sosyal sermaye ya çabalar sonucunda ya da ait olunan kurumsallaşmış yapının sosyal sermayesi kullanarak edinilir (Bourdieu, 1986, s. 249).

Gruplardaki ilişkiler ağı, bireysel veya kolektif, bilinçli veya bilinçsiz bir biçimde, sosyal ilişkileri yeniden üretmek ve ayarlamak amacıyla yapılan yatırım stratejileri niteliği taşır. Bourdieu, bu tarz sosyal ilişkilerin, uzun dönemli süreçlerde kullanışlı olabileceğini belirtir. Daha açık ifadeyle sosyal ilişkiler; komşuluk, işyeri ve hatta akrabalık ilişkileri gibi rastlantısal olarak meydana gelmiş ilişkileri, minnettar kalmak, saygı duymak veya arkadaş olmak gibi daha gerçek, güvene dayalı, sabit ilişkilere dönüştürmeyi amaç edinir. Bourdieu, sosyal kurumlarca belirlenmiş; akraba olmak, abla, ağabey, kuzen olmak, şövalye ve mirasçı olmak, büyük vb. olmak gibi sembolik yapıların bu tarz kutsama simyasıyla gerçekleştiğini dile getirir. Kurumsallaşan bu yapılar ise kendilerini, hediye alışverişi, güzel söz sanatları, kız alıp-verme gibi yöntemlerle sonsuz bir şekilde üretirler. Sonuç olarak bu süreç, ilişkiler ağını

cesaretlendirir, üretir ve sürekli karşılıklı bilgiyi ve tanınmayı önceden varsayar (Bourdieu, 1986, s. 249-250).

Bourdieu, gruplar içerisinde sosyal sermaye ilişkilerinin yapısal olarak kurumsallaşarak bir norm haline dönüştüğünü belirtir. Gruba katılanların bu grubun bağlantı ağları içinde hareket etmekten başka seçeneğe sahip olmadığını ifade eder. Fakat yanlış evlilikler gibi bazı durumlar, grubun yapısında değişiklikler meydana getirebilir. Özellikle evliliklerle, grupların, yeni bireyler alması ve bu bireylerin de farklı grup normlarını, grup içerisine yerleştirmeye başlaması, sosyal ilişkiler ağında değişikliklere neden olur. Bourdieu, gruptaki sosyal ilişkiler ağının, gruba yeni girenlerce değiştirilmesinin, grubun görünümünü, sınırlarını, sonsuzluğunu tehlikeye sokabileceğini belirtmektedir. Bourdieu, sosyal sermaye üretiminin, aralıksız devam eden bir sosyalleşme çabasını, mübadele sürecinin devamlılığını önceden varsaydığını vurgular. Yani sosyal sermayenin üretimi, durmaksızın devam eden sosyalleşme sürecine, grupta devam eden alışverişlere bağlıdır. Tanınmanın/bilinmenin bu süreçler aracılığıyla sonsuz bir şekilde doğrulandığını ve yeniden doğrulandığını dile getiren Bourdieu, bu sürecin zaman ve enerji gerektirdiğini, hatta bazen doğrudan ya da dolaylı olsun iktisadi sermaye kullanımını dahi içerdiğini belirtir. Bu sürecin kazançlı ve akla uygun bir şekilde gerçekleşebilmesi için soya dayalı ilişkiler bilgisine, gerçek bağlantıların bilgisine ve bunları kullanma becerisine yatırım yapmak da zorunludur. Bourdieu, bu bağlamda isimleri önem arz eden kişilerin, gruplarda veya sosyal ilişkilerde normal olarak nitelendirilecek ilişkileri, sağlam bağlantılara dönüştürdüğüne dikkat çeker. Bu kişiler, aslında nesnesi oldukları sosyal sermayeleriyle (iktisadi ve kültürel sermayeleri de devreye girebilir) ilişkilendirilirler. Böylece, sosyal sermayeleri bu kişileri, peşinden koşulan insanlara dönüştürür. Çünkü bu kişiler, iyi bilinen, saygın kişilerdir; tanıdıklarının tanıdıklarıyla tanışmaya gereksinim duymayan, bildiği insan sayısından daha fazla sayıda insan tarafından bilinen kişilerdir. Aynı zamanda bu kişilerin sosyalleşme işlemleri, oldukça üretken bir yapı arz eder (Bourdieu, 1986, s. 250).

Bourdieu, gruplarda temsiliyetin, grup içerisinde sosyal sermayesi kuvvetli olanlara, grup liderliği gibi bir pozisyon sunduğunu belirtir. Tamamen veya kısmen kurumsallaşmış gruplar, delegasyon formları aracılığıyla, üyelerin grup içerisindeki pozisyonlarını belirleyebilirler. Gruplar, kendilerini temsil etmeleri için bazen bir eyleyene bazen de birden çok eyleyene, tam yetkiyle himaye gücü verebilirler. Yine delegasyona dayalı gruplarda, grup adına temsilci, konuşmacı, eylemci olarak çeşitli kişiler belirlenebilir. Fakat bazı gruplarda liderlik, kişinin, ayrıcalığına, büyüklüğüne göre belirlenir. Bu kişiye grup adına konuşma, onları temsil etme veya sermayeyi yönetme ve hatta bütün resmi koşulları yönetme hakkı dahi

tanınabilir. Ataerkil toplumlarda babaya doğrudan ve doğal olarak grup temsilciliğinin verilmesi, bu durumu örneklendirmektedir. Fakat Bourdieu'ye göre kolektif gruplardaki delegasyon dağılımı, bu sisteme göre bir adım daha öndedir. Çünkü sosyal sermayesi kolektif bir şekilde dağılan gruplarda, saygınlıkları zayıf olan grup üyeleri tehdit altına girdiğinde, grubun kolektif onuru savunma aracı olarak devreye girer. Bourdieu, kurumsallaşmış delegasyon sisteminin, yoğunlaşmış sosyal sermaye sağladığını ve hatta grubu savunmak adına, tanınmış konuşmacılara yetki vererek ve grup üyelerinin yetkilerini sınırlandırarak, bireysel ihmallerin getirmiş olduğu sonuçları ortadan kaldırma gücüne sahip olduğunu vurgular (Bourdieu, 1986, s. 251).

Bourdieu, grup içerisinde meşru bir biçimde temsiliyet hakkını ele geçirerek tekel kurma mücadelesinin, sermayeyi koruma veya biriktirme için bir tehdit oluşturmadığını belirtir. Bu, grup olgusunun temelinde yatan bir olgudur ve grup üyeleri, kendilerini grup üyesi olarak deklere etmek için söz konusu haklara erişim koşullarını düzenlemek zorundadır. Bourdieu, öncelikle bir kişinin, kendini bütün grubun temsilcisi, konuşmacısı, delegasyonu olarak ayarlayabilmesi, dolayısıyla da bütün grubun sosyal sermayesini kendisine teslim edebilmesi için erişim koşullarını düzenlemek zorunda olduğunu ifade eder. Grup liderlerinin veya grup temsilcilerinin sahip olduğu sembolik sermayelerin, grubun sosyal sermayesi üzerinde etkisinin büyük olduğunu -Cleopatra Mısır gibi- belirten Bourdieu, kişisel kültürün, grubu sosyal uzamda yeri geldiğinde iyi bir biçimde temsil edebileceğine dikkat çeker. Bu bağlamda kurumsallaşmış yapılarda delegasyon sistemlerinin olumlu etkiler yarattığını düşünür. Bourdieu, asalet unvanlarına sahip kişilerin, grubu herhangi bir bağlamda temsil etmesinin, grubun sosyal sermayesi üzerinde olumlu bir etki yaratacağını belirtir. Bu yüzden Bourdieu, sosyal ilişkilerde “asalet unvanı” gibi kavramların önemine de dikkat çeker. Bourdieu'ye göre asalet unvanı, kurumsallaşmış sosyal sermayenin “mükemmel” bir formudur ve kalıcı bir biçimde sosyal ilişkilerin belirli özelliklerini garanti altına alır (Bourdieu, 1986, s. 251-252).

Sermaye Türlerinin Çevrilebilirliği

Sermayenin farklı türleri, iktisadi sermayeden türerler. Hatta Bourdieu, bütün sermaye türlerinin temelinde iktisadi sermayenin yer aldığını belirtir. Fakat dönüştürülmüş, gizlenmiş iktisadi sermaye biçimlerini bir tanıma indirgemek asla söz konusu değildir. Sermaye türleri, birbirlerine çeşitli şartlar altında dönüştürülebilir özellik taşır, fakat bu bazen çok kolay olurken bazen de kendini hissettirmeyecek biçimde gizli gerçekleşir. Bourdieu (1986, s. 252-254), bu nedenle bütün sermaye formlarını doğrudan iktisadi sermayeye indirgeyerek kavramsallaştırmaz. Fakat aynı zamanda bütün sermaye türlerinin de bir şekilde iktisadi

sermayeyle bağlantı içerisinde olduğunu düşünür. Bourdieu'ye göre, sermaye türlerinin bazıları, birbirlerine dönüştürülebilir bağlamında oldukça şeffafken, bazı sermaye türleri arasındaki dönüşüm ilişkisi gizli biçimde gerçekleşebilmektedir. En nihayetinde, bütün sermaye türlerinin sosyal uzamda belirleyicisi ve şekillendiricisi iktisadi sermayedir. Kültürel sermaye, iktisadi ve sosyal sermayeye çevrilebilir özelliğe sahiptir. İktisadi sermaye ise kültürel ve sosyal sermayeye çevrilebilir özelliğe sahiptir. Aynı şekilde sosyal sermaye de iktisadi ve kültürel sermayeye dönüştürülebilir niteliklidir.

Sınıf İlişkilerinin Yeniden Kavramsallaştırılması: Sosyal Sembolizm

Bourdieu, sınıf oluşumunu, tarihsel süreçte farklı bir çerçeveden yeniden değerlendirir, hatta sınıflar ve sınıf oluşum süreçlerindeki betimlemelerin hatalarını onarmaya girişmiştir. Bourdieu'nün sosyolojik yaklaşımı, ilişkisel, agnostik ve sentetik nitelik taşımaktadır. Bu yaklaşım, teori ve pratiği birlikte ele alarak, istatistiksel tekniklerden yararlanarak, toplumsal yapıda grupların şekillenmesinin **sembolik** boyutlarını aydınlatmaya çalışır. Bourdieu, kolektivizmin ontolojik statüsünü sorgulayarak ve grupların oluşum politikasını aydınlatmak için uygun araçları şekillendirerek, hâkimiyet sorununu yeniden formüle eder. Zihinsel bir kurgulama aracılığıyla **sosyo-sembolik** simyayı, algı şemalarının telkini ve bunların tarihsel yayılımını resmetme, sosyal sınırlara müdahale etme ya da onları güçlendirme aracılığıyla tarihsel bir gerçeğe dönüştürür. Wacquant'a göre, Bourdieu, sosyolojik analizlerinde sınıf yapılarını sosyal uzama, sınıf bilincini habitusa, ideolojiyi **sembolik şiddete**, egemen sınıfı ise **güç alanına** çevirerek yeniden kavramsallaştırmıştır (Wacquant, 2013, s. 274).

Bourdieu, sembolizme, sanat ve edebiyatın yüklediği sanatsal anlamından farklı bir anlam yüklemiştir. Bourdieu için sembolizm, toplumsal/sınıfsal mücadeleleri açıklamada, “kavramsallaştırma” bağlamında adeta bir cephaneliktir. Her sembolik ifade, insanın kendisini açıklaması ve toplumsal uzama konumlandırması, iktidar ilişkileri, tahakküm etme veya tahakküm altına girme gibi sosyal anlamlarla doludur. Bu nedenle sosyal eylemler Bourdieu'de, “sembolik” bir şekilde kendilerini ifade etme olanağına kavuşmuştur. Böylece, sembolik güç, sembolik sermaye, sembolik iktidar, sembolik egemenlik, sembolik mallar, sembolik üretim, sembolik evren, sembolik sistem, sembolik (...) gibi birçok ifade Bourdieu'nün sosyolojisinde bolca yer almıştır. Bunlardan **sembolik sermaye**, **sembolik güç** ve **sembolik şiddet** kavramlarıyla birlikte **dil ve sembolik güç** ilişkisi açıklanacaktır. Zaten diğer kavramlar, Bourdieu'nün **sembolik güç** ve **sembolik şiddet**, **dil ve sembolik güç/şiddet** kavramlarını açıklamaya, daha genel ifadeyle sınıfsal/toplumsal mücadeleleri açıklamaya çalıştığında satır

aralarında sıklıkla kullandığı kavramlardan bazılarıdır ve Bourdieu'nün sosyolojisini anlaşılır kılmaktadır. Bu kavramlardan bazılarını açıklamakta fayda vardır.

Bourdieu, **sembolik evren** ve **sembolik form** ifadesinin ne olduğunu açıklamaz fakat bu ifadeleri cümle aralarında şöyle kullanır: “*Neo-Kantçı gelenek (dil, söz konusu olduğunda, Humboldt, Cassirer veya Amerikan varyasyonlarından Sapir-Whorf), dünya nesnelere **sembolik formlar** şeklinde inşa etme ve bilme aracı olarak, mit, dil, sanat, bilim gibi farklı **sembolik evrenleri** takip etmiştir.*” (Bourdieu, 1991, s. 164). Bu ifadeden sembolik evrenin, oluşturulmuş ve yapılandırılmış kültürel/sanatsal/bilimsel alanlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu alanda üretilen ürünlerin her birine, insanlığın çeşitli durumlarını temsil etmesi için anlamlar yüklenmesine ise sembolik formlaştırma denilebilir.

Sembolik üretim, sembolik kazanç, sembolik egemenlik kavramları da Bourdieu'nün sosyolojisinde sıklıkla geçen kavramlar arasındadır. **Sembolik üretim**, insanların, özellikle topluma egemen olanların, sosyal uzamda değerler üretmesi veya üretilmiş değerleri yeniden şekillendirmesi olarak açıklanabilir. **Sembolik üretimin** amacı, sosyal uzamda farklı şekillerde egemenlik kurmaktır. Özellikle sürekli olarak siyaset, din, sanat, bilim alanlarında sembolik üretimler gerçekleştirilir. Amaç ise insanlar üzerinde **sembolik egemenlik** kurmaktır. **Sembolik sermaye** ise, bireylerin sosyal uzamda konumlarını pekiştirme, statülerini yükseltme, kendilerini üstün kılma çabasından başka bir şey değildir. Yani **sembolik sermaye**, para gibi doğrudan somut bir değer taşımamaktadır. Daha çok, sosyal uzamdaki pozisyonla, bireysel başarıyla, bireysel çabayla ilgili bir durumdur. Ve genel olarak eğitim kurumları gibi değer biçici/başarı belirleyici mekanizmalarla şekillendirilir. Ama en nihayetinde paraya çevrilebilir bir niteliğe de sahiptir.

Bourdieu'nün düşüncelerinde “sembolik” ifadelerin tanımları aslında açıktır ve aynı yörengede hareket ederler. Aksi bir durum da zaten beklenmemelidir. Çünkü Bourdieu'nün amacı, bütüncül bir yaklaşımla, kendi içinde çelişkiye düşmeden “toplumsalı” açıklamaktır.

Sembolik Güç

Swartz, Bourdieu'nün, Weber'den karizma ve yasallık kavramlarını alarak, sembolik güç kavramını geliştirdiğini belirtir. Swartz'a, göre Bourdieu, sembolik gücün, kültürel yapılar içerisinde dini ritüeller gibi nasıl kutsallaştırıldığını açıklamak istemiştir (Swartz, 1997, s. 43). Çünkü Bourdieu'ya göre güç, yapı içerisinde (Swartz, 1997, s. 9). Ve artık günümüzde tahakküm modernleşmiştir. Modern tahakkümün başarısı, insan bedenine uyguladığı somut gücünden değil, insan bilincine uyguladığı soyut gücünden gelir. Yani modern egemenlik,

bedene değil, bilince baskı, güç, şiddet uygulamaktadır. Bunun Bourdieu'ce ifadesi sembolik güçtür ve bu gücün yaptırımı da sembolik şiddettir.

Bourdieu'ye göre, bir yönetim alanında “güç”, alanın her yerinde, döngüsel bir yapıya dönüştürülmemiş bir biçimde bulunmaktadır. Bu gücün merkezi, her yerdir veya hiçbir yer değildir. Bu gücün başka bir yolla eritilebilmesi için, bizim bu gücü en azından görünür olduğu bir alanda, tamamıyla yanlış fark edildiği ve böylece de aslında fark edildiği alanda keşfedebilmemiz gerekmektedir. Fakat sembolik güç Bourdieu için görünmez bir güçtür ve ancak özne görünümü nesnesi olduklarını fark etmek istemeyenlere, bu güce maruz kaldıklarını bilmek istemeyenlere, bu kişilerin suç ortaklığıyla uygulanabilmektedir (Bourdieu, 1991, s. 163-164). Bourdieu'ya göre, sembolik güç, modern iktidarların tahakküm kurma aracıdır. Bundan dolayıdır ki Bourdieu, sembolik gücün suç ortaklarını, üzerinde uygulanan kişiler olarak gösterir. Çünkü sembolik güç, yeri geldiğinde reddedilebilir bir güçtür. Bu nedenle, Bourdieu, sembolik gücün uygulanışında, bu güce maruz kalanları da sorumlu tutmaktadır.

Gören ve inanan insanlar oluşturma, verilen ifadeler/konuşmalar yoluyla yapılandırma, dünyanın vizyonunu dönüştürme ve doğrulama ve dolayısıyla dünya üzerinde eylemde bulunma gücü olarak; böylece dünyanın kendisi ve hatta mobilizasyonun özel etkisiyle, fiziksel veya ekonomik olsun olmasın sihirli bir güç aracılığıyla eşit olarak ne olanaklıysa onu olanaklı kılan bir güç olarak **sembolik güç**, sadece kabul edilmesi şartıyla uygulanabilir bir güçtür. (Bourdieu, 1991, s. 170)

Bourdieu, sembolik gücün, sembolik sistemler ve eylem formları içerisinde konumlanmadığını düşünmektedir. Çünkü Bourdieu'ye göre, sembolik güç, inançların üretildiği ve yeniden üretildiği yapılar içerisinde, gücü uygulayanlar ve güce itaat edenler arasındaki belirlenmiş bir ilişki doğrultusunda tanımlanabilir. *“Sosyal düzeni sürdürmek veya yıkmak gibi bir güç üstlenebilen kelimelerin ve sloganların gücü, kelimelerin ve bu kelimeleri söyleyenlerin meşruluğu içerisindeki inançtan kaynaklanır. Kelime tek başına bu inancı yaratamaz.”* (Bourdieu, 1991, s. 170). Yani sembolik gücü, sembolik sistemler veya kültürel yapılar barındırmaz veya uygulamaz; bu yapıda etkin olan eyleyenler uygular. Bourdieu'nün bu ifadesini biraz daha açmak gerekirse; kelimeler, gücünü kendi dilsel-yapısal özelliklerinden almazlar; insanın kelimeleri kullanma şekli, onlara bir güç/sembolik güç atfeder.

Toplumsal yapı, çeşitli güç ilişkilerini içerisinde barındıran bir özellik gösterir. Söz konusu güç ilişkileri sosyal uzam içerisinde nesnel bir biçimde kendisini ortaya koyar. Sembolik güç, bu nesnel güç ilişkilerini kendi içerisinde yeniden üretme çabasına girer. Sembolik mücadeleler, meşru bir yoldan sembolik güçlerini ve beraberinde nesnel güçlerini üretmek için sembolik sermayeyle bağlantı kurmak zorunda kalırlar. Bourdieu, bu bağlamda

sembolik gücün, sembolik sermayeyle bağlantı kurduğuna dikkat çeker. Eğitim sertifikaları, eğitim temsilleri, benzeri eğitim dereceleri Bourdieu'ya göre, sembolik sermaye ifade eden, asalet unvanlarıdır. Sembolik sermaye, bireyi, sosyal uzamda bir pozisyona konumlandırmak amacıyla gereken ölçüde tanınmış kişilere bağışlanmış bir itibardır/kredidir. Bourdieu, bireysel nitelik taşıyan sembolik sermaye değerlerinin ve daha genel ifadeyle sembolik düzenin, mal piyasasındaki ücret belirlenimlerinden farklı bir şekilde gerçekleştiğini belirtir ve böylece, sembolik gücün sembolik sermayeyle bağlantı kurduğunu dile getirir (Bourdieu, 1989, s. 23, 21).

Bourdieu, toplumsal yapıda sembolik güçlerin birden fazla olduğuna dikkat çeker. Sosyal düzeni kendi lehlerinde şekillendirmek isteyen sembolik güçler arasında sürekli çekişmelerin yaşandığını söyleyen Bourdieu, bu bağlamda sembolik gücün asıl amacının, dünyayı şekillendirmek olduğunu belirtir (Bourdieu, 1989, s. 22).

Bourdieu, sembolizmin gücü olmadan, sembolik gücün olamayacağını belirtir. Sembolik nitelikler, kamusal bir görünüm niteliği taşırlar. Sembolik güç, kendisini hem somut-biçimsel hem de soyut-bilişsel olarak açığa çıkarır. Meslek örgütlerinin kurumsallaştırılmış giyim-kuşam şekillerinin, davranış kalıplarının, yasal çerçevelerinin, eğlenme biçimlerinin, spor anlayışlarının, dil kullanım biçimlerinin (vb.) her birisi, sembolik bir güç gösterisidir aslında. Örneğin doktorların önlük, hâkimlerin/savcılarının cübbe giyinmesi, söz konusu meslek alanlarının sembolik sermayelerinden kaynaklanmaktadır.

Bourdieu, dilin, sembolik gücünü, kurumsallaşmış bu yapıların eylem habituslarından aldığını belirtir. Diğer bir ifadeyle, sosyal alanların yapısal özellikleri, dili de kendi yapısal ekseni çerçevesinde şekillendirir. Alandaki eyleyenler, alanın yapılandığı yetkin dilin bütün boyutlarını -retorik, sözdizim, kelime ve hatta telaffuz da dâhil olmak üzere- kullanarak konuşmalarıyla sembolik bir güç gösterisinde bulunurlar. Yani dilin sembolik gücü, dili kullanan kişinin, dili kullanma yetkinliğine ve aynı zamanda alanın dilsel habitusuna bağlıdır (Bourdieu, 1991, s. 75-76). Zaten Bourdieu'ya göre, söylemler ve konuşmalar başarılarını, içinde bulunduğu alana borçludurlar.

Dil ve Sembolik Güç

Tarihten günümüze, üzerinde çokça tartışılan konulardan biri dildir. Dil teorisyenlerinin çoğunluğu Saussure'ün temellerini attığı yapısalcılık bağlamında dili ele almıştır. Bazı düşünürler ise dilin bu özelliğini göz önünde bulundurmamak şartıyla, işi daha sosyolojik boyuta taşımıştır. İncelenmesi gereken nedir? Dilin yapısı mı, yoksa sosyal ilişkilerde yüklenmiş

olduğu rolü mü? Bourdieu'nün dil üzerine betimlemeleri ve düşünceleri göz önüne alındığında, önemli olanın, dilin sosyolojik boyutu olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır. Zaten kendisi de Saussure'ün yapısal dil analizine doğrudan eleştiri yöneltmiş ve bireyler arasındaki dilsel pratik farklılıklarına ve nedenlerine yoğunlaşmıştır. Bourdieu, dilin yapısal boyutunu asla göz ardı etmemiştir. Fakat bu yapısal boyutunu, toplumsal uzamın yapısını belirleyen ve bu yapıca belirlenen sosyolojik boyutuyla birleştirmiştir. Biraz daha ileri gidecek olursak, Bourdieu, dilin bir insanı “toplumsal uzamda sosyal ilişkiler içine konumlandırma yeteneğini”, “tarihi içinde barındırma yeteneğini” yapısal yeteneğinden daha üstün ve araştırmaya/betimlemeye değer görmüştür diyebiliriz.

Bourdieu'ya göre, konuşma eylemleri, daha genel ifade etmek gerekirse her eylem, birbirinden bağımsız nedenli seriler/olaylar arasında bağlantılı olan bir karşılaşma sürecidir. Dil bu bağlamda iki boyut içermektedir. İlk olarak, dil, bir habitus olarak sosyal bir biçimde yapılandırılmış bir düzene sahiptir. Bu düzen, “şey”leri tanımlama, konuşma eylemini sağlama becerisini içinde barındırır. Bu beceri ise belirli durumlarda ve yeterli ölçütlerde, dil bileşenini kullanmayı sağlayan sosyal bir beceriyi de barındırmaktadır. Aynı zamanda gramatik açıdan söylemlerin sonsuz sayıda üretilmesini sağlayan bir beceri de dilsel pratik içinde mevcuttur. Dilin ikinci boyutunda ise, tahakküm ve sansür sistemi gibi işleyen dilsel piyasanın yapıları bulunmaktadır (Bourdieu, 1991, s. 37).

Düşünür, dilin sınırsız yaratıcı bir kapasiteye sahip olduğu düşüncesinin G. Frege'den günümüze, geçerli bir yaklaşım olduğunu söyler. Fakat önemli olan, sınırsız sayıda konuşma üretmek değil, anlamlı konuşmalar üretmektir. Bourdieu, dilin resmi gramatik boyutundan ziyade anlam boyutu üzerinde durur. Tarihte Hint Avrupa dillerinde “konuşmak” fiili'nin “hukuk” ile ilişkilendirildiği bilgisini aktaran Bourdieu, bu hukuk anlayışında önemli olanın, anlamlı konuşmak olmadığını, aksine resmi dil dahilinde kurallı ve düzgün konuşmak olduğunu ifade eder. Düşünür, bu düşünceye karşı çıktığını, Weber'e atıfta bulunarak açıklar. Bourdieu, Weber gibi, hukuku hesaplanabilir ve sürdürülebilir bir rasyonel temele dayandırmak yerine büyüleyici ve karizmatik, şekle dayalı bir hukuk sistemine dayandıran düşünürlerin şunu unuttuğunu belirtir: “(...) *en ciddi rasyonel bir hukuk, işleyen/çalışan sosyal bir eylemden başka hiçbir şey değildir.*” (Bourdieu, 1991, s. 41-42). Böylece Bourdieu, dilin biçimsel boyutundan ziyade semantik boyutuna, başka bir söylemle sosyal uzamdaki anlamsal eylemliliğine yönelerek, dili anlam açısından sembolik bir güç olarak betimlemeye çalışır. Bu bağlamda Bourdieu, dilin gramatik bir yapıya uygun olmasının, onun anlam üretimine uygun olduğu anlamına gelmediğini belirtir. Yani gramatik yapı, dilbilimsel çözümleme için değil, uygun

zamanda uygun bir biçimde dili kullanmamızı sağlamak için şekillenmiştir. Bourdieu, basit bir iletişim sürecinde dahi toplumsal yetkeyle donanmış konuşmacı ve bu yetkeyi kabullenen dinleyicisi arasında karmaşık iktidar ilişkilerinin bulunduğunu dile getirir (Bourdieu&Wacquant, 2010, s. 136-137). Bu durum da bize, dilin gramatik boyutundansa, anlamsal boyutunun daha önemli olduğunu gösterir.

Bourdieu, dilsel bir yeti olan konuşmaların sadece basit bir dilsel kodlama, anlama olmadığını aynı zamanda zenginliğin, otoritenin de göstergeleri olduğunu vurgular. Yani değer biçme, paha biçme gibi niyetler; inanma ve itaat etme gibi niyetler de dil aracılığıyla ortaya çıkarlar. Şiir gibi edebi kullanım dışında nadir de olsa dil, gündelik yaşamda iletişimin saf bir aracı olarak işlev görür. Bourdieu'ye göre, dilsel alışveriş gönderici ve alıcı arasında kodlama ve kodaçma üzerine temellenmiş bir anlaşma sistemi olmakla birlikte, üretken bir yetidir de. Bourdieu, dilin ekonomik bir mübadele olduğunu düşünür. Bourdieu'ye göre dil, somut sembolik kazanç sağlayan yetenekli bir tüketici ile kesin dilsel bir sermaye üreticisi arasında, sembolik güç ilişkisi içerisinde kurulmuş/ayarlanmış ekonomik bir mübadele sistemi özelliği taşımaktadır (Bourdieu, 1991, s. 66). Çünkü dilsel göstergeler, kredi/itibar sağlayan yetenekli güçler aracılığıyla fiyatları belirlenen mallar niteliği taşırlar. Bu nedenle, dilsel piyasanın yaptırımlarından kaçınılmaz bir şekilde etkilenirler. Bir yetkilinin bürokratik söylemi veya bilimsel makalelerin akademik söylemi arasında kelimeler bağlamında alışveriş olsun olmasın, bütün sözel ifadelerin değerleri, piyasanın alım koşulları doğrultusunda belirlenir. Aynı zamanda bu sözel ifadeler, özelliklerini, piyasanın yasalarının pratik beklentilerine de borçludurlar (Bourdieu, 1991, s. 77). Bourdieu, kelimelerin farklı anlamlarının, farklı dil piyasalarının özel mantığı ve değişmez noktaları arasındaki ilişkilerde tanımlandığını vurgular (Bourdieu, 1991, s. 39). Böylece Bourdieu, dili, iktisadi bir sistem olarak tasarlar ve bu sistemin sembolik gücüne dikkat çekmek ister.

Bourdieu için, sembolik gücün kendisini en fazla hissettirdiği alanlardan birinin dil olduğunu söylemek yanlış olmaz. Düşünür için dil, tarihsel süreçte yapılandırılmış ve aynı zamanda insanları biçimlendirmiş bir yapıdır. Diğer bir söylemle toplumsalın tarihi, dilde kayıtlıdır. Bu nedenle her dilsel alışveriş aynı zamanda, içerisinde fakat üstü örtük bir şekilde iktidar ilişkileri barındırmaktadır. Bourdieu'ye göre, sosyal ilişkilerde, ast-üst ilişkilerinde, ekonomik seviye farklılıkları temelli ilişkilerde, akademilerde vb. konumlarda kullanılan diller birbirinden farklı tonlardadır. Aynı zamanda dilin sembolik gücü, sınıf mücadelelerinde de kendisini açığa vurmaktadır. Bourdieu, dilin sembolik bir güç olarak tarihsel süreçte yapılandığını ve toplumun farklı uzamlarında veya farklı eyleyenler arasında kullanım

açısından farklılıklar gösterdiğini söyler. Sosyal uzamda farklı pozisyonlarda etkinliğini sürdüren eyleyenler, bu uzamların öngördüğü veya zorunlu kıldığı dilin sembolik gücü doğrultusunda dilsel habituslarını şekillendirirler ve kullanırlar (Bourdieu, 1991, s. 38-39). Bourdieu (1991, s. 41), uzmanlaşmış söylemlerin gücünün, politika, din, sanat, felsefe gibi alanlar tarafından üretilen sosyal uzamın yapısı ile sosyal uzamda ilişkiler dahilinde mesajları yorumlayan alıcıların sosyal sınıflarının alansal yapısı arasındaki saklı benzerlikten türediğini ifade etmektedir.

Bourdieu, kelimelerin tarafsız olmadığını ve toplumsal uzamda kullanımlarına göre farklı anlamlara gelebileceğini belirtir. Bourdieu, dilbilimcilerin de temel uğraşlarından birisi olan “anlam çoğullaşması” veya “çok anlamlılık” gibi durumların gerekçelerini ortaya dökmek ister. Bu bağlamda “kullanım” veya “bağlam” olarak ifade edilen, göstergenin anlamının bağlam içerisinde, yani cümle veya genel metin içerisinde veya genel söylem içerisinde belirlendiği düşüncesiyle paralel bir düşünce ileri sürer. Çünkü gösterge/kelime, kullanıldığı metne ve bu metnin üretildiği sosyal uzama/sosyal ilişkilere göre anlam kazanır. Hatta bazı durumlarda göstergeler, durum karşısında temel anlamından farklılaşarak zıt anlamlara dahi gelebilir. Bourdieu, bu bağlamdaki düşüncesini, Mikhail Bakhtin’e başvurarak pekiştirmek ister. Bakhtin, devrimci durumlarda, yaygın kelimelerin, yani aynı sosyal uzamı paylaşanlar için ortak anlam ihtiva eden kelimelerin, zıt anlamlar yüklenebileceğini belirtir. Bourdieu, anlam farklılıklarının bir sosyal sınıftan diğer sosyal sınıfa dahi değişeceğini vurgulayarak, bunun gerekçesini, sosyal uzamların yapısal özelliklerindeki farklılıklara bağlar. Konuşma esnasında, bireyin sosyal uzamda kapladığı pozisyonun farklılığı, göstergelerin farklılaşmasının temel nedenidir. Yani konuşucunun farklı bir dil uzamına yerleşmiş olması, aynı dil içerisindeki göstergelerin anlamsal olarak çoğullaşmasına neden olmaktadır. Bourdieu, göstergelerdeki çok anlamlılığı da böylece genel teorisine uygun bir şekilde açıklar. Diğer bir söylemle, sosyal uzam, sosyal uzamın yapısal özellikleri, sosyal uzam içerisindeki eyleyenin konumlandığı pozisyon, dil pratiğini şekillendirir ve hatta aynı dil içerisinde ortak anlamlar barındıran bir göstergenin çok anlamlı bir şekil almasına, bazen de birbirini dışlayan anlamlara yelken açmasına neden olabilir (Bourdieu, 1991, s. 39).

Kelimelerin tarafsız olmadığını daha da açık kılmak için Bourdieu’nün şu vurgusuna dikkat etmek gerekmektedir: *“Henüz kırsaldan yeni ayrılmış bir kişinin huzurunda köylü kelimesini kullandığınızda, bunu nasıl algılayacağını asla bilemezsiniz.”* (Bourdieu, 1991, s. 40). Aslında düşünürün vurguladığı, kavramların kullanımıyla yüklendikleri anlamların, nitelendirdiği kişilere konumlar biçmesidir. Köylü kelimesi kullanıldığında, en azından onun

kentte yaşamadığı, eğitim seviyesinin düşük olduğu gibi içerikleri barındırma durumu söz konusudur. Bourdieu, bu nedenle kelimelerin tarafsız olmadığını ama tarafsızmış gibi gördüklerini belirtir.

Resmi diller, yani ulus içerisinde baskın olan dil ve bu dilin yaygın-meşru aksanı Bourdieu'ye göre, hegemonik bir nitelik taşımaktadır. Sosyal uzamın birçok alanı, bu dilin dominant baskısı altında şekillenmiştir. Daha açık ifadeyle, uluslar içerisindeki yaygın dil olarak önceden kurumsallaştırılmış dil, yönetenler tarafından sosyal uzamda birçok alan ve bu alanlar içerisindeki insanlar üzerinde baskı unsuruna dönüştürülmüştür. Aynı şekilde, din, siyaset, bilim, sanat ve hatta basın da bu dominant dilden payını alır. Böylece alanların her ne kadar dilsel habitusları farklı olsa da, o bölgede kurumsallaştırılan resmi dilin, diksiyon, yapı, retorik ve sözdizim gibi kuralları doğrultusunda kendisini biçimlendirir. Daha özetle, alanlarda oluşturulan söylemler öncelikle resmi dil ekseninde gerçekleşir ve ardından alt alanın dilsel habitusuyla yoğrulur. Bir sonraki aşamada ise sembolik bir güce dönüşerek herkesi, söz konusu söylem veya konuşma ekseninde örgütlemeye çalışır. Bu süreç, sadece göstergelerin anlamı veya farklı anlamları bağlamında gerçekleşmez. Sözdizim, telaffuz gibi dilin yapısal özellikleri de, egemen dilin özelliklerinin altında şekillenmek zorunda kalır. Bourdieu, bu bağlamda egemen dilin, toplumdaki bütün alanlar üzerinde uygulamış olduğu tek tipleştirme eğilimine dikkat çekmek ister (Bourdieu, 1991, s. 75).

Bourdieu, dilsel piyasanın aşırı bir şekilde resmi veya gergin olmasının, yani büyük bir ölçüde egemen dilin normlarına itaat etmesinin, sansürü de o ölçüde arttıracığına dikkat çeker. Böyle bir dilsel piyasada, tahakküm edenlerin, tahakküm edilenler üzerinde uygulamış olduğu iktidar giderek artacaktır. Bu açıdan Bourdieu, dilsel piyasada tahakkümün en yüksek oranda bulunduğu alanın, politika alanı olduğunu belirtir. En hegemonik söylemler, politika alanına konumlanırlar. Dilsel şiddet, en yüksek derecede bu alanda kendisini gösterir (Bourdieu&Wacquant, 2010, s. 141).

Bourdieu'nün dikkat çekmeye çalıştığı noktalardan bir diğeri ise şöyledir: İfadelerin kabul edilebilirliği, bir durum içinde değil; bir dil piyasası ve bir habitus arasındaki ilişkilerde bulunur. Tarihsel süreçte şekillenen habitus, bir durum karşısında, dil piyasasıyla kullanımdan daha yüksek bir oranda edinim koşullarıyla bağlantı kurar. Başka bir anlatımla, habitusun dil piyasasıyla ilişkisi, dilin kullanım şartlarından daha fazla bir oranda dilin edinim şartlarıyla bağlantılıdır (Bourdieu, 1991, s. 82).

Bourdieu, kelimelerin gücünün, konuşanın temsili gücünden, konuşmasından farklı bir şey olmadığını belirtir. Kelimelerin gücü, söylemin özünden ve bununla bağlantılı olarak

konuşmacının konuşma tarzından, konuşmacıya kazandırılmış temsiliyet garantisinden başka bir anlam taşımaz. Bourdieu, bireysel dil kullanımlarının, bireysel habitus olarak görünmelerini onamakla birlikte, bireysel dil habitusunun, bir grup içinde, ilişkiler bağlamında gerçekleştiğine vurgu yapmak ister. Bu bağlamda Austin'in etkili eylem ve edimsel eylem yaklaşımına eleştiri yöneltir. Austin, dil edim teorisinde, dili başarılı kullanmayı, bireysel bir yeti olarak değerlendirir. Fakat bu düşünce Bourdieu tarafından onaylanmaz. Her daim dilsel pazarın koşulları göz önünde tutulmalıdır (Bourdieu, 1991, s. 93-94). Bourdieu, Austin'in dil edim teorisindeki, "kelimelerle şeyler yapmak" ifadesini de yanlış bulur. "Kelimelerle şeyler yapmak" düşüncesi, kelimelere gizli bir güç yüklemektedir. Diğer bir deyişle kelimelere, emir verme veya düzene sokma görevi/gücü yüklenmektedir. Fakat aksine kelimeler, emir verme veya düzene sokma gibi güçlere sahip değildir. Kelimelere gücü, toplumsal uzamdaki eyleyiciler yüklerler. Kelimeyi, kimin kullandığı, hangi ortamda kullandığı, ne amaçla kullandığı ve bu kişinin sosyal uzamdaki konumu gibi unsurlar önemlidir (Bourdieu&Wacquant, 2010, s. 143).

Yukarıda da değinildiği gibi bir ulus içerisinde egemen dil tayin etme çabaları, aynı dilin diğer aksanları veya kullanımları üzerinde bir baskı aracına dönüşebilmektedir. Aslında bir zümrenin kullandığı dili, egemen dil veya egemen aksan olarak yaygınlaştırma girişimleri, aynı zamanda sembolik güç elde etme çabasıdır. Bu durum, en belirgin biçimde Fransız İhtilali sonrasında Fransa'da yaşanmıştır. Bourdieu'ya göre, Fransa'daki devrimci sınıfın, kendi dilsel pratiklerini meşru dil olarak benimsetme girişimleri, sembolik güç kazanma girişiminden başka bir anlama gelmemekteydi. Söz konusu olan ise zihinsel yapıların biçimlendirilmesi/yeniden biçimlendirilmesiydi. Fransız İhtilali sonrasında oluşan devrimci literatür, hegemonik dil haline gelerek, şiveleri ve köylülerin kullanmış olduğu dili askıya almaya çalışmıştır. Yani ülke içerisindeki sosyal uzlaş, Paris dili ekseninde var edilmek istenmiş ve böylece aristokratlar, devrimci üst sınıflar, toplumsal diyalektiği kendi dil habitusları ekseninde gerçekleştirme girişiminde bulunmuşlardır. Sonuç olarak, ulusal egemen söylemleri barındıran resmi dil, bu devrimci üst sınıfların dil habitusları ekseninde biçimlenmiştir (Bourdieu, 1991, s. 46-48).

Benzeri durum farklı bir biçimde ABD'de İngilizce kullanımında yaşanmaktadır. ABD'de standart Amerikan İngilizcesi kullananlarla, siyahların kullandığı kendine özgü Amerikan İngilizcesi arasında sembolik güç mücadelesi başlamıştır. Standart Amerikan İngilizcesi, siyahların kullanmış olduğu bozuk aksanlı İngilizce üzerinde egemenlik kurma girişiminde bulunmuştur. Bourdieu, bu bağlamda, siyah Amerikalıların, kullanmış olduğu bozuk aksanlı İngilizce nedeniyle okullarda, iş ortamlarında vb. alanlarda dışlandıklarını ve

hatta dilsel sermayelerinin değersizleştirildiğini vurgulamaktadır. Bu dilsel baskının kaynağı ise burjuva İngilizcesidir (Bourdieu&Wacquant, 2010, s. 138).

Bourdieu'nün onaylamadığı diğer bir kavram ise “dilsel komünizm” ifadesidir. Ona göre, sosyal uzamdaki herkes, eşit bir şekilde dile katılım sağlayamamaktadır. İnsanlar havadan, sudan, güneşten eşit bir şekilde yararlanabilirler, fakat aynı durum, dilden faydalanmaya geldiğinde geçerli değildir. Bourdieu'ya göre, “dil ender bulunan bir mal değildir” ifadesi yanlış bir ifadedir. Dile, özellikle resmi dile erişim herkes için eşit şartlarda gerçekleşmemektedir. Hatta sosyal alanı paylaşan bütün bireylerin her birisinin resmi dile ulaşma şansı yoktur (Bourdieu, 1991, s. 142).

Sembolik Şiddet

Son yıllarda literatüre giren, Bourdieu'ye ait sembolik şiddet kavramı, aslında bir tahakküm eleştirisidir. Ortaya çıkmakta olan yeni tahakküm biçimlerinin işleyişini açıklamayı amaçlayan sembolik şiddet, sosyolojik bağlamda ele alınması gereken bir olgudur. Günümüzde, insan haklarının ihlal edilmesi ile ilgili çalışmalarda kullanılan bir kavramdır. Çünkü sembolik şiddet ve baskıcı fiziksel şiddet uygulamaları arasında diyalektik bir ilişkinin olduğu ileri sürülmektedir. Colaguori, sembolik şiddetin, bireysel saldırganlığın biyolojik ve fiziksel uygulaması olmadığını belirtir. Caloguori, Bourdieu'nün sembolik şiddetinin, sosyolojik bir şekilde ele alınması gerektiğini vurgular. Bu şiddet, fiziksel bir şiddet değil, sosyal kontrol yöntemidir (Colaguori, 2010, s. 388).

Bourdieu, bir yıldırma politikası içermediği ölçüde sembolik şiddetin, bir birey üzerinde sadece uygulanabileceğini belirtir. Sembolik şiddete maruz kalan kişinin habitusunda, bu şiddeti hissedeceği doğrultusunda bir bilinç zaten önceden tayin edilmiştir. Bazı bireylerin sembolik şiddeti kabul etmeyebileceğini belirten Bourdieu, sembolik şiddetin temelinde, korku psikolojisinin yattığını dile getirmektedir. Bu korkunun sebebi, göz korkutan ve gözü korkan bireyler veya şartlar arasındaki ilişkilere gömülüdür. Daha doğrusu, sembolik şiddetin kaynağı, bu şiddeti uygulayan ve bu şiddete maruz kalan bireylerden her birinin sosyal uzamda kaplamış olduğu alanın sosyal üretim koşulları arasındaki ilişkiye temellenmiştir (Bourdieu, 1991, s. 51). Egemen güçlerin, grupların ya da kişilerin sosyal uzamda, diğer insanlar üzerinde dolaylı baskılar kurması, sembolik şiddet olarak kavramsallaştırılmıştır.

Sembolik şiddet, nesnel yapılarla bu nesnel yapılara kendilerini uyumlandıran toplumsal eyleyiciler arasında bir ilişki olarak anlaşılmalıdır. Bu ilişki ise içerisinde gizil bir gücü barındırmaktadır. Başka bir deyişle, toplumsal yapılara uyum sağlamak, sembolik şiddetin

etkisine girmek anlamına gelmektedir. Yapılar içerisinde kendisini gizleyen sembolik şiddet, insan davranışlarında rızaya dayalı bir tahakküm şekline dönüştürmektedir (Bourdieu&Wacquant, 2010, s. 167).

Toplumda egemen yapıların yeniden üretimi, kültürel değerler sistemine bağlıdır. Bu düzen, yani değerler, evrensel bir olgu şeklinde sunulurlar. Fakat içerikleri ve bağlamları, tarihsel ve politik olarak belirli süreçler tarafından tanımlanmıştır. Keyfi bir yapılanma özelliği gösteren bu süreç Bourdieu'nun tanımladığı "sembolik şiddettir" (Wolfreys, 2000).

Sembolik şiddet kavramı, dolaylı kültürel mekanizmalar aracılığıyla, toplumsal yapıda düzenin ve baskıların nasıl kurulduğunu ve devam ettirildiğini açıklamak için kullanılan bir kavramdır. Bu kavram, sembolik sistemlerin dayatmasına ve gruplar üzerindeki anlamlara göndermede bulunur. Bu gruplarda yer alan insanlar, sembolik şiddeti birçok yolla meşru bir şekilde deneyimlerler. Bu tarz bir şiddet, sosyal bir eyleyen üzerine, onun suç ortaklığıyla uygulanır. Eşdeyişle, bireyler, alan içerisinde güncel olarak uygulanan egemenlik kurma yapılarını ve davranış kalıplarını kabul ederler. Egemen gücün, bireyleri, birçok yönden denetlemesi ve kendi davranış kalıpları, istekleri ve uygulamaları doğrultusunda örgütlenme çabası, sembolik şiddet olarak kavramsallaştırılan olgunun kendisidir. Bu şiddet türü, kendisini tanınmaz bir hale getirerek veya eyleyenlerce yanlış fark ettirilerek var olan güç ilişkilerini karartma özelliğine de sahiptir (Jones, Cushion, 2006, s. 144).

Bourdieu'nün sembolik şiddet kavramı, en temel olarak eşitsiz ilişkilerde, insanlar arasındaki dengesiz güç uygulamalarında görülebilmektedir. Aynı zamanda sembolik şiddet, insanlara dayatmalar yoluyla sunulmamaktadır. İnsanlar, kendi rızalarıyla ve egemen gücün meşru uygulamalarıyla veya yürürlüğe koyduğu yasal yaptırımlarla sembolik şiddetin etkisine girerler (Colaguori, 2010, s. 392). Sembolik şiddet, egemen güç uygulamalarının, insan pratiğine/davranışına dönüştürülmesine neden olur (Colaguori, 2010, s. 398).

Sembolik şiddet, sosyal uzamda birçok şekilde kendisini açığa çıkartır. Bourdieu, istihdamın, bir ülke içerisinde sıradanlaştırılmasını dahi sembolik şiddet uygulaması olarak yorumlar. İstihdamın sıradanlaştırılması, çalışanları itaate, sömürü düzenini içselleştirmeye zorlamaktadır. Bu uygulama sabit devletin güvensizliği ve genelleşmiş atama sistemi üzerine temellenmiştir (Bourdieu, 1998b, s. 58). Bireylerin istihdam edilmesi, egemen gücün istekleri ve meşrulaştırılmış uygulamaları bağlamında ve altında gerçekleştirildiği için, her ne kadar olumlu görünse de aslında içerisinde bir şiddet unsuru barındırmaktadır. Bu şiddet, Bourdieu'ya göre, yine bir sembolik şiddettir.

Bourdieu, bekârlar üzerine yapmış olduğu araştırmasını aktarırken şu ifadeleri kullanarak, sembolik şiddetin etkisini göstermeye çalışır:

Fransa, son otuz yıl içerisinde köylülerinin çok önemli bir oranını, en ufak bir polis şiddeti kullanmadan tasfiye etmiştir, oysa Sovyetler Birliği köylülerini tasfiye etmek için en şiddetli yollara başvurmuştur. Başka bir deyişle sembolik şiddet, belli koşullarda daha etkin bir şekilde işlev görebilir. (Bourdieu&Wacquant, 2010, s. 165)

İktisadi alanda çok yumuşak bir biçimde kendisini gösteren bu şiddeti Marksist geleneğin görmemesi Bourdieu'ye göre, büyük bir gözden kaçırmadır/zayıflıktır (Bourdieu&Wacquant, 2010, s. 165).

Bourdieu, ataerkil toplumlarda erkek egemenliğinin sembolik şiddet olduğunu gözden kaçırmaz (Bourdieu&Wacquant, 2010, s. 170). Ataerkil toplumlarda, yani erkek egemen toplumlarda, ki dünyanın neredeyse bütün toplumları böyledir, başta cinsiyet ayrımı olmak üzere çeşitli ayrımlara dayalı yaşam tarzları çeşitli şekillerde ve düzeylerde sembolik şiddet barındırmaktadır. Toplumun önemli mekanizmalarının neredeyse tümünde eyleyenlerin büyük oranda erkek olması, erkeğe soyut ama somutlaşabilen güçler yüklemektedir. Aslında bu, tarihsel bir olgudur. Arkaik toplumlardan modern toplumlara uzanan tarihsel süreçte, yönetim ve iktisadi üretim mekanizmaları erkeklere bahşedilmiştir. Bu da, en küçük yapı taşı olan aileden tutunda makro yapı olan topluma kadar birçok alanda erkeği soyut anlamda güçlü kılmıştır. Ataerkil toplumlarda babanın üstlendiği aile yönetimi, toplumu yönetmeye kadar varmıştır. Böylelikle erkekler, birçok ilişkiyi belirlemede üstün kılınmış, otoriteyi ele geçirmişlerdir. Başka bir anlatımla, sembolik gücü ele geçiren erkek, sembolik şiddeti uygulama hakkını da kendinde görmüştür. Ataerkil toplumlar ve bu toplumların alt alanları erkeklerce biçimlendirilmekte ve yönetilmektedir. Bu, erkeği bütün sermaye türlerinde güçlü kılmak anlamına gelir. Sermaye türlerini elinde bulunduran erkek, sermayeden doğacak her türlü sembolik gücün de hâkimi olur ve bunu başta kadınlar olmak üzere, kendisinden daha güçsüz gördüğü zümreleri yönetmek ve denetimine almak için sembolik şiddete dönüştürür. Ataerkil toplumlarda erkeğe ve kadına dair oluşturulan böylesi habituslar, erkeği sembolik güç sahibi (istese de istemese de), kadını ise sembolik şiddet mağduru (kabul etse de etmese de) kılmıştır. Bu nedendir ki Bourdieu, ataerkil toplumlarda erkek egemenliğini sembolik şiddet olarak nitelendirmiştir.

Homo Academicus

Bourdieu'nün *Homo Academicus* eseri, düşünürün sosyolojiye bakışını ayrıntılı bir şekilde ortaya koyması bağlamında önem arz etmektedir. Bourdieu, bu çalışmasında Fransız eğitim sistemine ve bu eğitim sisteminde kendilerine saygınlık kazandırmak için çalışan

akademisyenlere ve aynı zamanda Fransa’da kurumsallaşmış sosyal bilim anlayışına eleştiri yöneltmiştir. Fransız eğitim ve bilim anlayışının devlete soylu insan yetiştirme endeksli bir yapı ekseninde işlem gördüğünü vurgulayan Bourdieu, bu alan içerisinde eğitim verenlerin veya eğitim alan öğrencilerin ve akademisyenlerin de sembolik ve kültürel sermaye peşinde koştuklarını, saygınlıklarını arttırmak için eğitim kurumlarını kullandıklarını dile getirmiştir. Aslında Bourdieu, bir bilim insanı olarak eleştirisini, bilim dünyasına yöneltmiş ve sosyolojisinde en önemli kavramlarından birisi olan “alan” kavramı çerçevesinde, akademilerin ve bu akademideki eyleyenlerin habituslarını ve her türlü sermayeyle ilişkilerini sorgulamıştır. Bourdieu, eğitim sisteminin “devlet soyluları” yetiştirmeye yönelik kurgulandığını belirtmiştir (Bourdieu, 1988 ve Swartz, 1997, s. 25).

Bourdieu’nün sosyolojisi, modern toplumlarda sembolik gücün çoklu formlarını, bu güç yardımıyla egemen üretimlerin kurulması üzerindeki maskeleri kaldırmanın yollarını keşfetmeye çalışmıştır. Sembolik şiddetin politik ekonomisinin bu sorunu Bourdieu’ye, sembolik sınıf mücadelelerini açıklamakta yardımcı olan kendi sosyolojisinin öncü bir silahıdır: entelektüeller. Bourdieu, *Homo Academicus*’ta, konuyla ilgili yirmi yıllık yoğun araştırmaları toplamış ve bu konuyla ilgili düşüncelerini dile getirmiştir. Yoğun ve hacimli olan bu eserde, pratik sorununu ve Fransız üniversite profesörleri arasındaki güç ilişkilerini ele almaya girişmiştir (Bourdieu&Wacquant, 1989, s. 1).

Homo Academicus, Fransa’daki akademinin karmaşık manzarası hakkında bilgi vermektedir. Kitapta Bourdieu, entelektüel alanla politika alanı arasında bağlantıların nasıl kurulduğuna ve işlediğine ışık tutmaya çalışmaktadır. Bourdieu, bu kitapta sübjektif anlama ve objektif çelişki sorununu aşmaya çalışmış ve bunun yollarını ortaya koymak için girişimlerde bulunmuştur. *Homo Academicus*, politik müdahaleler ve bilim arasındaki ilişkileri aydınlatmaya çalışmış ve akademilerde çalışanların nasıl ve neden sembolik üretim gerçekleştirdiğini açıklamaya girişmiştir (Bourdieu&Wacquant, 1989b, s. 1-2).

Bourdieu, bu çalışmasında akademisyen ifadesi yerine akademik alan ifadesini kullanmayı tercih etmiştir. Habitus, alan ve sermaye kavramlarının sadece üretildikleri yapıda teorik olarak tanımlanabileceklerini düşünmüştür. Bourdieu’ye göre, doğru diye nitelediğimiz kavramlar, ancak sistematik doğru ilişkiler içerisinde ortaya konulabilirler (Bourdieu&Wacquant, 1989b, s. 5). Diğer bir anlatımla, Bourdieu için önemli olan, tekil davranışları değil, ortak davranışları incelemektir.

Bourdieu’ye göre, akademik alan sadece güçlerin alanı, objektif güçlerin sınırlarının uzamı değildir, aynı zamanda bir savaş alanıdır, eyleyenler arasında yapılandırılmış bir alandır.

Bu eyleyenler ise farklı potansiyeller taşırlar, farklı uzamlara konumlanırlar ve bu durumlarını (yeniden) tanımlamak için ise sürekli mücadele ederler. Eyleyenlerin, bu mücadelede tamamen özgür olmadıklarını düşünen Bourdieu, eyleyenlerin bu alanda işgal ettikleri konumların kendileri için tanımladıkları sınırları bulunduğunu belirtmektedir. Bu bölgede savaşan eyleyenler, alanın sınırları ve yapısal özelliklerine bağlı kalmak zorunda olduklarından dolayı söz konusu savaşta asla özgür değildirler. Çünkü eyleyenler savaşa, kendi pozisyonlarından katılırlar (Bourdieu&Wacquant, 1989b, s. 8).

Bourdieu, *Homo Academicus*'un, herhangi bir akademik alanla ilgili bir araştırma programı olarak okunması gerektiğini belirtmektedir (Bourdieu&Wacquant, 1989b, s. 10). *Homo Academicus*, her ne kadar Fransız bilim anlayışı, üniversite eğitim sistemi üzerine morfolojik bir araştırma gibi görünse de, aslında genel bir entelektüel mekanizmanın, tarihsel gerçeklik bağlamında nasıl üretildiğini göstermeyi hedeflemektedir (Bourdieu&Wacquant, 1989b, s. 12).

Bourdieu, akademik alanın, ekonomik ve politik alandan bağımsız olmadığı düşüncesini bu çalışmada etkili bir şekilde gözler önüne serer. Bu nedenle bilim insanlarının üretimlerinin, bu bağlamda şekillendiğini dile getirir. Özellikle sosyoloji alanı üzerinde politik güç, etkili bir şekilde kendini hissettirir. Bilimsel özgürlüğün savunulabilmesi için egemen güçlerin, alan üzerindeki baskısını kaldırması gerektiğini dile getiren Bourdieu (Bourdieu&Wacquant, 1989b, s. 15), bu tarz bir bilim anlayışının tarihsel süreçte şekillendiğini ve giderek bir dünya sistemine dönüştüğünü vurgular. Bourdieu, *Homo Academicus*'ta entelektüellerin, egemen-sosyo-politik güçlerle suç ortaklığı içerisinde bilimsel alanda etkinlik gösterdiklerine de dikkat çeker (Bourdieu&Wacquant, 1989b, s. 16).

Bourdieu, genel olarak *Homo Academicus* kitabını şöyle tanımlar:

Anti-biyografi olduğumu söylemeyi tercih ederim, (...) bu çalışma hem sosyal bilimler alanında düşünümelliğin dış sınırlarını test etmeyi amaçlamaktadır hem de bir kendini bilme girişimidir. Bu durumu, tamamen banal fakat biraz da dikkat çekici bir şekilde bazı şeyler söyleyerek özetleyebilirim: ne olduğumuzun samimi gerçeğinin, en düşünülemeyen düşüncenin, şu anda işgal ettiğimiz fakat geçmişte konumlandığımız sosyal pozisyonların tarihinde, nesnellikte kaydedilmişliğidir. (Bourdieu&Wacquant, 1989b, s. 23)

Bourdieu, bu eseriyle insani gerçekliğin, tarih içerisinde nesnel pozisyonlara nasıl konumlandığını ve bu konumdan dünyayı nasıl algıladığını; var olan yapıları içerisinde kendisini nasıl ürettiğini veya yeniden ürettiğini; bilim alanının, siyaset, iktisat gibi alanlarla nasıl bağlantı kurduğunu açıklamaya girişmiştir. Aynı zamanda akademik habitusların ne şekilde ve neden bu şekilde biçimlendiğini, kuramsal bilgiler ışığında, istatistiksel veriler

yardımıyla, hem sözlü anlatımlarla hem de görsel desteklerle açıklamıştır. Fransa özelinde başlattığı, bilim, üniversite eğitimi, bilimsel asalet, akademik habitus, devlet soylusu gibi kavramları sorgulama girişimi, aslında dünya genelindeki bilim-akademi mantığını çözümlenmede metodolojik bir yöntem olarak düşünülmelidir.

Medyanın Alansal Olarak Kavramsallaştırılması

Bourdieu'de medya alanları şeklinde kavramsallaşan gazetecilik ve televizyon, toplumsal uzamda kendilerini görece özerkleştirmiş, yaklaşık aynı özelliklere sahip iki alan olarak tanımlanır. Kültürel ve sembolik üretimi etkin şekilde yöneten bu alanlar Bourdieu'ye göre, diğer bütün alanların üzerinde tahakküm kurmaya başlamıştır. Bourdieu, gazetecilik ve televizyon alanlarında gerçekleşen üretimlerin veya olguların anlaşılabilmesi için bu iki uzamın "alan" olarak kavramsallaştırılması ve bu sayede diğer alanlarla olan her türlü ilişkilerinin tespit edilmesi gerektiğini dile getirir. Medyanın toplumsal uzamda geniş etkilerini anlayabilmek amacıyla bu iki alanın, özellikle siyasi ve iktisadi bağlarının açığa çıkartılmasını önemli görür. Bourdieu, medya alanları dışındaki birçok alanın önde gelenlerinin, diğer alanlar üzerinde başarılı biçimde etki kurabilmek amacıyla, medyanın temsil gücünü ellerinde bulundurmak için çaba harcadıklarını belirtir. Buna ek olarak toplumsal yapıda neyin önemli olduğunu belirleyen gücün de yine medyanın elinde olduğunu ifade eder (Couldry, 2003, s. 10). Bu nedenle toplumsal uzamda, medyanın gerçekleştirdiği kültürel üretimin doğru bir şekilde kavranabilmesi için "gazetecilik" ve "televizyon" bir alan olarak tasarlanmalı, bu alandaki eyleyenlerin habituslarının, "alan"ların yapısal özellikleriyle biçimlendiği göz önünde tutulmalıdır.

Bourdieu, medya alanlarında gerçekleşen olayları anlamak için alanın yapısal özelliklerine bakmak gerektiğini ısrarla vurgulamaktadır. Alanın yapısını oluşturan nesnel güç dengelerinin toptan göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulayan Bourdieu, iktisadi alanda en güçlü olanın, alanın bütün yapısını etkilediğini ve hatta yönettiğini belirtir. Aynı örneği medya alanı için de veren Bourdieu, medyada güçlü yapıların aslında bir nevi kamuoyunu da şekillendirdiği üzerinde durmaktadır. Bourdieu, medya alanının, öncelikle diğer medya yapıları içerisindeki konumuna ve ardından da kendi yapısal alanı içerisindeki diğer organlarına bakmak gerektiğini vurgulayarak, sorunu geniş bir çerçeveye yayar (Bourdieu, 1997, s. 46).

Kültürel Üretim Alanı Olarak Medya

Medya, modern toplumlarda sembolik değerlerin üretildiği ve dağıtıldığı temel bir

alandır ve her geçen yıla oranla yapısal değişimler yaşamaktadır. Bu hareketlilik, medyadaki üretim-tüketim pratiklerini de önemli ölçüde etkilemektedir. Bu, Bourdieücü ifadeyle alanın, habitusun ve sermayenin dönüşümünden -olumlu da olabilir olumsuz da- başka bir şey değildir. Medya metinlerinin ve medyadaki hareketliliğin doğru çözümlenebilmesi için, yöntem olarak bu üçlü eksenlerden hareket etmek zorunludur. Özellikle ulusal ve uluslararası düzeyde tekelleşme sürecine girmiş medya alanının incelenmesi ve gerçek anlama ulaşılabilmesi için, artık sadece ulusal düzeyden değil, uluslararası politikalarından ve yapılardan hareket edilmelidir. Anlamın/söylemin anlaşılabilmesi için, sadece medya metinlerine değil, medyanın her boyuttaki bağlantılarına bakmak gerekmektedir. Başka bir anlatımla, medya çalışanlarından, medyanın alt birimlerinden hareket etmek, bizleri kısmi anlamlara muktedir kılar. Çalışmamızın bundan sonraki bölümleri, Bourdieu'nün medyaya ilişkin düşüncelerine odaklanmaktadır. İletişim alanından birisi olarak bu alanda yapılacak çalışmalara küçük de olsa katkı sunabilmek adına Bourdieu'nün medyayı ele alışını genel hatlarıyla açıklamak önemlidir. Bourdieu'ye göre, medya toplumsal uzamda bir alt alan; gazetecilik ve televizyon ise medyanın birer alt alanıdır. Bourdieu'nün medyaya ilişkin düşünceleri, her ne kadar medyanın durumunu tespit etse de, özünde medyanın nasıl analiz edilmesi gerektiğine ilişkin bir yöntem önerisidir aslında.

Alan Olarak 'Gazetecilik'

Bourdieu, gazetecilik alanının sivil işlevinin bilimsel işlevinden doğduğunu, son yıllarda bu alanın, sosyal bilimler ve politika alanının ürettiği sembolik üretim gücünü ele geçirmeye başladığını ifade etmektedir. Bourdieu, bilim adamlarının, şöhret ve saygınlık peşinde koşmaya başladıklarını ve bu nedenle gazetecilik alanına mecburen girmek zorunda kaldıklarını ifade eder. Bu nedenlerden ötürü Bourdieu, üç alanın önemine vurgu yapar. Siyaset, sosyal bilimler ve gazetecilik (Bourdieu, 2005, s. 41).

Bourdieu için alanların özerklik dereceleri önemlidir. Siyaset, sosyal bilimler ve gazetecilik alanı üçlemede gazetecilik alanı, daha yüksek bir özerklik derecesine sahiptir. Fakat gazetecilik alanı, genel olarak aslında özerklik bakımından zayıftır. Gazetecilik alanının özerkliğinin zayıf olması, bu alanda "olanların" anlaşılmasını kolaylaştırmamaktadır. Bourdieu, gazetecilik alanında nelerin gerçekleştiğini anlamak için bu alana, sadece dünyayı çevreleyen bilgiler doğrultusunda bakmamak gerektiğini belirterek sözlerini şöyle sürdürür:

Gazetecilikte nelerin olduğunu anlamak için, yayının maddi anlamda kimlerce desteklediğini, kimlerin reklamcı olduğunu, kimlerin reklam parası ödediğini, sübvansiyonların nereden geldiğini vb. bilmek yeterli değildir. Gazetecilik dünyası, mikro kozmos olarak kavramsallaştırılmadan, alanı oluşturan bireylerin birbirleri

üzerindeki güç uygulamalarını anlamaya çalışmadan, bu alanda üretilen ürünleri anlamlandırmak olanaksızdır. (Bourdieu, 2005, s. 33)

Gazetecilik alanı, sosyal bilimler ve politika alanı arasındaki kutba zıt bir temelle yerleşmiştir. Bu alanlar arasında, gazetecilik saftır, en bağımsız devlet gücüdür, en bağımsız politik güçtür ve en bağımsız ekonomik güçtür ve aynı zamanda bu güç odaklarına ve ticari güce de bağımlıdır.

(...) gazetecilik alanı -git gide bağımsızlığını iyice yitirmektedir- diğer bir söylemle politik ve ekonomik baskıların öznesi durumuna gelmiştir. Gazetecilik alanı, baskısını, oldukça etkin bir şekilde diğer bütün alanlar üzerinde uygulamaktadır. Bu baskı kendisini özellikle de sosyal bilimler, felsefe vb. ile politika alanı gibi kültürel üretim alanlarında göstermektedir. (Bourdieu, 2005, s. 41; Benson, 1998, s. 463)

Bourdieu, gazeteciliğin hem bağımsız bir güç olarak görüldüğünü ve aynı zamanda bu güçlere de bağımlı olduğunu belirtir. Paradoks olarak görünen bu durumu açıklamak gerekirse, gazetecilik sosyal evrende en güçlü “güçler arasında” yer almaktadır ve beraberinde de bu güçlere -özellikle de politik ve iktisadi güce- bağımlı hale gelmiştir.

Bourdieu, gazetecilik alanında üretilecek “meta”yı her yönüyle anlayabilmek için bu alanda bazı konularda ön bilgiye sahip olmak gerektiğini ileri sürer ve şöyle der:

Eğer, bir gazetecinin veya diğer bir gazetecinin ne söyleyeceğini veya yazacağını, neyi açıklayacağını veya düşünemeyeceğini, neyi normal veya değersiz olarak değerlendireceğini açığa çıkarmak istiyorsam, gazetecinin bu uzamda kapladığı konumu bilmeliyim. Söz konusu haberin özel gücünü daha açık bir şekilde bilmem gerekir. (Bourdieu, 1998a, s. 41)

Bourdieu’ya göre, kültürel, sembolik ve aynı zamanda iktisadi unsurlardan oluşan bu konumun (Benson, 2005, s. 190) etkisi, iktisadi (sermaye) ağırlıklı göstergelerle ölçülebilir ve kendi pazar payını belirler ve hatta alanın sembolik saygınlığı da burada devreye girer (Bourdieu, 1998a, s. 41).

Bourdieu, gazetecilik alanını tanımlarken “journalism” yerine “journalistic” kavramını kullanır. Gazetecilik alanının, genel bir çatı olarak değerlendirilmesi gerektiğine inanır. Aksi takdirde, alandaki sorunlar bireysel olarak her bir gazeteciye indirgenecek ve her bir gazeteci genel sorunun taşıyıcısı konumuna büründürülecektir. Alan kavramıyla ilişkili düşüncelerini açıklarken Bourdieu, öznellik temelli yaklaşımların alana dair sağlıklı sonuçlar vermeyeceğini daima vurgulayarak, alanı nesnelleştirmeyi tercih eder.

Gazeteciler –gazetecilik alanı demek daha doğru olur- toplumsal dünya içindeki önemlerini, enformasyonunun büyük ölçekli üretim ve yayılımını sağlayan aygıtlar üzerindeki oligusal bir tekeli ellerinde bulundurmakta olmalarına ve bu araçlar eliyle, sıradan yurttaşlara, ama aynı zamanda da kültürün öteki üreticilerine, bilim adamlarına, sanatçılara, yazarlara, kimi zaman “kamu alanı” diye adlandırılan şeye, kolayca ulaşabilmelerine borçludurlar. Diğer bir söylemle geniş ölçekli yayına

borçludurlar (Bourdieu, 1997, s. 52).

“Gazeteciler hakkında değil, gazetecilik alanıyla ilgili konuşmak neden önemlidir?” sorusuna Bourdieu, “Gazeteciler hakkında konuşmak, kişisel sorumluluğun mantığında hareket etmektir” şeklinde cevap verir. Gazeteciler hakkında konuşmak, birilerini suçlama, olumlu imaj yaratma çabasıdır. Sorunlu durumlarda, gazetecinin kendisi, sorunun kaynağı olarak kurgulanır ve gazeteciye sorumluluk atfedilmiş olur (Bourdieu, 2005, s. 41-42). Bu durumu, bireysel “günah keçisi” bulma çabası olarak değerlendiren Bourdieu’ye göre, gazeteciliğe bir alan olarak yaklaşıldığında, bu tür yanlış değerlendirmeler ortadan kalkar, yerini genel eyleyiciler üzerinde bir değerlendirme alır. “Platon’un metaforunda bu görünen eyleyiciler kukladır, bu kuklaların telli çalgıları bulunmak zorundadır.” Eyleyiciler olarak gazetecilerin eylemlerinin, gazetecilik alanının kendi yapısı ve mekanizması doğrultusunda işlediğini ifade eden Bourdieu’ye göre, gazetecilerin eylemlerinin anlaşılır olabilmesi için, sadece gazetecinin bireysel davranışına değil, aynı zamanda gazetecinin içinde bulunduğu alana da göz atılmalıdır (Bourdieu, 2005, s. 42).

Gazetecilik alanı her geçen gün özerkliğini yitirmektedir. Reklam verenlerin, kendi bütçelerini dağıtması, televizyonların finansörleri, reyting gibi ölçüm mekanizmaları, izleyici oranları ekonomik baskıyı arttırmakta ve bu da üretimde baskıya dönüşmektedir. Bu durum, gazetecilik alanının özerkliğine zarar vermektedir. Ayrıca gazetecilik alanı, giderek televizyon alanının altına doğru kaymaktadır. Kültürel sermaye, saf basın gazetecilerince korunsaydı televizyon alanı bu olumlu etkiyi bir kenara bırakmaktaydı, saf basın gazetecilerinin olumlu anlamda eleştiriye açtığı konular, televizyon alanında toplanmaya-düzeltilmeye çalışılmaktadır (Bourdieu, 2005, s. 42-43). Bourdieu, burada gazetecilik ve televizyon alanlarının ayrışmaya başladığı bilgisini verir. Bu süreç, televizyon alanını, gazetecilik alanını kapsar duruma getirmiştir. Kültürel üretimi etkili biçimde elinde tutan gazetecilik alanı, bu gücünü televizyon alanına kaptırmaya başlamıştır.

Bourdieu, bir yayın organının özerklik derecesinin ilanlardan ve devlet yardımlarından (ilan ya da sübvansiyon şeklindeki) kaynaklanan gelirlerinin payına ve beraberinde ilan verenlerin yoğunluk oranlarına göre tespit edildiğini belirtir. Gazetecinin özerklik derecesi ise öncelikle basındaki yoğunlaşma derecesine ve ardından gazetecinin çalıştığı gazetenin, gazeteler uzamındaki konumuna bağlıdır. Aynı zamanda gazetecinin özerkliği, ücret aldığı pozisyona, pozisyonun statüsünü ve daha önemlisi enformasyon üretimindeki özgürlüğüne bağlıdır (Bourdieu, 1997, s. 78-79).

Bourdieu, gazetecilik alanında nelerin olduğunu anlamak için, alanın özerklik derecesini anlamak gerektiğini söyler. Gazetecinin yazdığı haberin özerklik derecesi, gazetecilik alanının özerklik derecesinin göstergesidir. Bourdieu'ye göre, gazetecilik alanının özerkliği, reklam verenlerden, devletten vb. çevrelerden gelen kazancın miktarıyla belirlenirken, gazetecinin özerkliği de alan içerisinde teşkil ettiği konuma, yani gazetecinin otoritesine bağlıdır (Bourdieu, 1998a, s. 69; 2005, s. 43). Bourdieu, alanın özerklik derecesini belirleyen ölçütlerin önceden kurulduğunu vurgular. Bu alana girecekler, alanın özerklik derecesine veya alanın kurallarına dair bilgiyi önceden edindiklerinden dolayı, bu kurallara göre davranacaklardır (Bourdieu, 2005, s. 44).

Bourdieu, medya alanlarına ticari değerlerin girmesiyle, bu alanda baskının arttığını vurgular. Giderek artan baskı, diğer alanlar üzerinde hızlı bir şekilde yayılmaya başlar. Gazetecilik, felsefi, yasal, bilimsel vb. her bir alan içerisinde bulunan en özerk bölgeyi kuvvetlendirmeye yönelir. Kısacası, felsefi alanda yeni filozoflar, medya filozofları kuvvetlenir. Bourdieu, bu şekilde dış pazarda en yüksek değere sahip olanın, alanın içsel ilişkilerini de etkileyeceğini belirtir (Bourdieu, 2005). Gazetecilik alanının, diğer bölgelerin özerkliklerini kuvvetlendirmeye girişmesi, alanı bağımsızlaştırmak olarak algılanmamalıdır. Gazetecilik alanı aracılığıyla başka bir alanın özerkliğini arttırmaya çalışmak, aynı zamanda bu alanı, gazetecilik alanına bağımlı kılmak demektir.

Bourdieu, gündelik yaşamın gündelik işçileri olarak nitelendirdiği gazetecilerin, okuyucu kitleye sadece dünyanın ilgisiz akışına dair flaş fotoğrafları gösterdiklerini düşünür. Gazetecilerin, yayınlamış oldukları haberlerde olayların bireylere sadece heyecan verecek magazinsel boyutları üzerinde durduğunu ve olayların arkasında yatan nedenlere dair bir açıklama veya tartışma sunmadığını düşünür. Aynı şekilde tartışmalı konularda, gazeteciler her zaman politikacıların tarafında yer alır. Gazetecilerin, olaylara veya eylemlere ilişkin gerçek bağlantılardan ziyade, yüzeysel bilgiler verdiğini ve aynı durumun televizyonların gündelik programları için de geçerli olduğunu vurgulayan Bourdieu, bu sürecin bütün zamanlarda aynı işlediğini ifade etmektedir (Bourdieu, 1998a, s. 7-8). Bourdieu, gazetecilerin sadece etnik savaşlar, ırksal ayrımlar, şiddet ve suç gibi imgeler sunarak dünyanın karmaşıklığı üzerinde durduğunu, bireylere ise, kendilerini bu tehlikelerden korumaları gerektiği doğrultusunda bir bilinç yüklediklerini belirtmektedir. Bourdieu'ye göre (1998a, s. 8), gerçek sorunlar bu şekilde gündem dışına itilmektedir.

Bourdieu, genel bağlamda medyanın demokrasi dağıtabileceğine pek inanmamaktadır. Alan ve alanın kuralları çerçevesinde kendisini var eden medya, gerçek sorunları aktarmadığı,

sansasyon, reyting ve tiraj peşinde olduğu için, sermaye çevreleriyle olan ilişkilerini daha bir ön plana çıkartmaktadır. Oyunu, bu kurallar doğrultusunda oynamaktadır. Bourdieu'ye göre medya, olumlu bağlamda bir okul asla olamaz; sadece bütün kültürel üretim alanları üzerinde etki kurabilir. Bu etki, sembolik üretimi sağlar, fakat bu üretim ticaret ve sermaye temelli gerçekleştiği için bir tehdit unsuruna dönüşür (Bourdieu, 2005). Günümüz modern yaşamında kültürel üretimin bütün alanları, gazetecilik alanının yapısal baskısına bağımlı hale gelmiştir. Bu bağımlılık, herhangi bir gazeteciye veya bir site yöneticisine bağlılık değildir, çünkü gazetecilerin kendileri de alanın kontrolüne girmiş durumdadır (Bourdieu, 1998a, s.56).

Bourdieu, gazetecilerin, özel “gözlükler” kullandığı şeklinde metaforik bir söylemde bulunur. Bu gözlükler bazı şeyleri görme bazılarını da görmeme özelliğine sahiptir. Gazeteciler, bu gözlükler sayesinde gördükleri şeyleri de belli bir şekilde görürler. Bu gözlükler, ayıklama işlevi görür ve belli konuları bazı formlara yerleştirme yeteneğine sahiptir (Bourdieu, 1997, s. 24). Bourdieu, gazetecilerin ne söyleyeceklerini bilebilmeleri için günlük olarak bütün gazeteleri veya daha genel ifadeyle bütün medya metinlerini okudukları gerektiğini vurgular. Bu eylemin nedeni Bourdieu'ye göre, gazetecinin ne söyleyebileceğini bilebilmesi için genel olarak söylenenleri bilmesi gerektiğinden kaynaklanır (Bourdieu, 1997, s. 28).

Bourdieu, günümüzde liberal piyasa anlayışının, gazetecilik alanına zarar verdiğini belirtmektedir. Liberalizmin öngördüğü rekabet olgusu, gazete içeriklerinde “türdeşleme”ye sebep olmuştur. Bourdieu, konuyla ilgili düşüncelerini şöyle dile getiriyor:

Gazetecilerin içerisinde bulunduğu dünya, çatışmaların, rekabetlerin, düşmanlıkların olduğu bölünmüş bir dünya niteliği taşımaktadır. Bu bir yana, çözümlemem doğruluğunu koruyor, çünkü benim zihnimdeki düşünceye göre gazetecilik ürünleri sanıldığından daha fazla türdeşdir. Özellikle gazetelerin siyasal renklerine bağlı olan en besbelli farklılıklar, başta kaynaklar olmak üzere, en önemlisini rekabet mantığının oluşturduğu bir dizi mekanizmalar tarafından dayatılan baskılara bağlı olan derin benzerlikleri saklamaktadırlar. Liberal amentü adına, her zaman, tekelin tekbiçimli kıldığı, rekabetinse çeşitlendirdiği söylenir. Elbette rekabete karşı değilim, ama yalnızca şunu gözlemliyorum ki, rekabet, aynı baskılara, aynı kamuoyu yoklamalarına, aynı ilan verenlere maruz bulunan gazeteler ya da gazeteciler arasında işleme konulduğunda (gazetecilerin de bir gazeteden diğerine kolaylıkla transfer olduklarını görmek bile yeterlidir) türdeşletiyor. (Bourdieu, 1997, s. 27-28)

Gazetecilik alanının, matematik, edebiyat, hukuk, bilim vb. alanlar gibi kültürel üretimin bütün diğer alanlarından daha fazla biçimde dış güçlere bağlı olduğunu belirten Bourdieu, gazetecilik alanının doğrudan talebe bağlı olduğunu ve siyasal alandan daha fazla bir oranda pazarın yaptırım gücüne, kamuoyunun etkisine bağlı olduğunu ifade etmektedir. Bourdieu, gazetecilik alanının çok fazla bir oranda tecimsel baskılara maruz kaldığını ve kültürel üretimi gerçekleştiren diğer bütün alanlar üzerine şiddetli bir baskı uyguladığını ifade

eder (Bourdieu, 1997, s. 59-60). Bourdieu, bütün kültürel üretim alanlarının, gazetecilik alanının yapısal baskısına maruz kaldığını düşünmektedir. Bu noktada gazetecilik alanı, gazeteci, editör, genel yayın yönetmeni gibi bireysel tutumların dışında tümünden bir baskı aygıtına dönüşmektedir (Bourdieu, 1997, s. 62).

Gazetecilik alanı, sanat ve bilim alanıyla birlikte kültürel üretim alanının bir parçasıdır. Bu alan kültürel üretim ve sembolik mallarla işgal edilmiş durumdadır. Dahası, gazetecilik alanı güç alanının bir parçasıdır (Myles, 2010, s. 29). Sanat alanları gibi gazetecilik alanı da tamamen kültürel bir mantığın egemen olduğu bir alana dönüşmüştür. Bourdieu'ye göre, gazetecilik alanında var olan yaptırımlar, büyük oranda olumsuz nitelik taşımaktadır. Gazetecilik alanı, müşterinin, doğrudan ya da izlenme oranının dolaylı yaptırımını sayesinde sürekli bir biçimde pazarın sınanmasına tabidir. Bourdieu'ye, alanında deneyimli gazetecilerin, genç gazetecilere oranla daha az idealist olduklarını ve alanın kurallarına daha çok bağımlılık sergilediklerini düşünür (Bourdieu, 1997, s. 80).

Alana yeni giren gazeteciler, henüz alanın özelliklerinin farkına varmadıklarından, kıdemli gazetecilere göre daha idealist bir tutum sergilerler. Kıdemli gazeteciler, alanın işlem kurallarını -Bourdieu'ye göre bu oyunun kuralıdır-, zaman içerisinde öğrenmiş olduklarından, medyada neyin değerli olduğunu, neyin haber niteliği taşıdığını ya da neyin söz konusu medya organizasyonunda yer alamayacağını bilir ve ona göre gazetecilik faaliyetlerini sürdürürler. Alan içerisinde kendilerini var edebilmenin, kendilerine statü sağlayabilmenin kurallarını öğrendiklerinden, yayıncı kuruluşun değerlerini benimser, sosyal, kültürel ve iktisadi sermayelerini bu değerlerle biriktirirler. Böylece kuruma bağımlı hale gelirler. Mesleğe yeni adım atanlarda ise bu bilinç henüz oluşmadığından, yani alanın habitusunu henüz fark edemediklerinden, olması gerektiği gibi bir gazetecilik anlayışıyla işe başlarlar. Fakat sonuçta onlar da alanın habitusuna yenik düşeceklerdir. Bourdieu, bundan ötürü -aslında her alan için geçerlidir- “yenilerin,” “kıdemlilere” göre daha idealist olduğunu düşünür.

Bourdieu, genel olarak gazetecilik alanında, ekonomi, politika ve tecimsel kaygılıların varlığına değinmekte ve bu öğelerin her birinin alanın yapısal bileşenlerini oluşturduğunu vurgulamaktadır. Gazetecilik alanının, kendisini ekonomi ve politika alanı başta olmak üzere diğer alanlara bağımlı kılmasıyla özerklik ölçeğini kaybettiğini belirten Bourdieu, gazetecilik alanının kuramsal medya yaklaşımlarından uzaklaşmaya yüz tuttuğunu ve tamamen tecimsel hareket ettiğini dile getirmektedir. Bu gibi etmenler, gazetecilik alanını ve içerisinde hareket eden gazetecileri/eyleyicileri idealistlikten uzaklaştırmakta, basını her bağlamda egemen güçlerin denetimi altına itmektedir. Toplumsal yapıda kültürel ve sembolik üretimde en etkili

araç olan gazetecilik alanı, böylece kültürel bağlamda toplumsal patolojiler, sorunsallar üretmekte ve bu unsurların toplumsal yapı içerisinde döngüsünü sağlamaktadır.

Kültürel Üretimin Artan Gücü: Televizyon

Bourdieu, gazetecilik alanları analizinde, televizyonu da bir alan olarak tanımlar. Televizyon, diğer kültürel alanları egemenliği altına almıştır. Bourdieu'ya göre, televizyon alanları, tüm gazetecilik alanlarını, buna benzer basılı medya alanlarını dönüşüme uğratmakta ve diğer tüm alanların özerkliğine çok kuvvetli bir şekilde meydan okumaktadır. Televizyon alanını, “*en önemli gelişme ve önceden görülmesi güç bir durum*” olarak tanımlayan Bourdieu, bu alanın olağanüstü genişleyen gücünün -bilim ve sanatsal üretim gibi alanları da içinde barındıran-, bütün kültürel üretim sürecinde etkili olduğunu vurgular: “*Televizyon, şimdi elinde gerçek bir tekeli barındırır, günümüzde kamusal alanı belirler ve benzeri şekilde, televizyon alanı, kamu için kültürel üreticilerin başarılarını kontrol eder.*” (Bourdieu, 1998a, s. : 36). Bourdieu'ya göre televizyon, “*(...) pek az özerkliği olan ve gazeteciler arasındaki toplumsal ilişkilerden, saçmalık derecesinde acımasız, şiddetli rekabet ilişkilerinden kaynaklanan bir dizi baskıların ağırlığı altındaki bir iletişim aygıtıdır* (Bourdieu, 1997, s. 41).

Bourdieu'ye göre, televizyon “göstererek saklama” yeteneğine sahiptir. Önemli olaylar televizyonda önemsiz olarak sunulduğu gibi önemsizler de değer kazanabilmektedir. Televizyon haberlerinde insanlar [sunucular, konuklar vb], düşünmeden, sorunlara ilişkin bilgi sahibi olmadan, konuların önemini bilmeden, sorumluluklar ve yükümlülükler hakkında konuşabilmektedir. Televizyondaki eyleyenler; izleyicinin anlamadan dinlediğini, anlamadan sadece gördüğünü, diğer bir anlatımla binlerce kişinin hiçbir şey anlamadan sadece televizyonu izlediğini varsaymaktadır (Bourdieu, 1998a, s.19). Bourdieu, televizyonların ve gazetelerin, ticari bir yarış içerisinde olmalarından dolayı, piyasa koşulları doğrultusunda hareket ettiklerini ve bu durumun da medya içeriklerini aynılaştırdığını söyler (Bourdieu, 1998a, s.25).

Bourdieu, televizyonların gelgeç nitelikli olaylara fazlasıyla yer ayırdığını dile getirir. Bu haberler, daha fazla izleyicinin dikkatini çekmekte ve böylece reyting oranları yükseltmektedir. Bourdieu'nün gelgeç diye adlandırdığı olaylar, aslında gündelik yaşam trajedisine dayalı olan saldırı, cinayet, kaza vb. olaylardır. Bu olaylar gelgeç olmakla birlikte, izleyiciyi oyalar nitelik taşımaktadır (Bourdieu, 1997, s. 22). Bourdieu, bütün medya organlarının benzer olayları sayfalarına taşıyarak, reyting dilimi içerisinde gereken payı alabilmek için sürekli bir rekabet içerisinde olduklarını belirtir. Bu nedendir ki medya içerikleri giderek türdeşleşmektedir. Piyasada en çok ilgi gören program veya içerik hangi doğrultudaysa, hemen hemen bütün medya organları benzeri içerikler hazırlamaya yönelirler.

Bourdieu, bu durumu medya içeriklerinin türdeşleşmesi olarak kavramsallaştırmaktadır. Bourdieu'nün medya alanlarıyla ilgili diğer bir tespiti de -ki bu oldukça zor bir iştir- gerçekliği sıradanlık içerisinde hissettirerek sunduğudur. Başka bir anlatımla, en gerçekçi konular dahi medya alanları süzgecinden geçerken sıradan bir forma büründürülebilmektedirler (Bourdieu, 1998a, s. 25).

Bir medya organının bir bölümünde ve bir zaman diliminde yer alan bir olay veya olgu aynı formatta diğer bir medya organında benzeri bölümde ve zaman diliminde yer bulabilmektedir. Bu durumun altında birçok nedenin yattığını ifade eden Bourdieu, bu nedenlerden en önemlisinin, rekabet olduğunu belirterek bir çelişkiye dikkat çekmektedir: Bourdieu, liberal ekonomilerde rekabetin çeşitliliği arttırdığını, fakat medya alanlarında tam tersi bir etki yarattığını belirtmektedir. Yani, medyada rekabet çeşitliliğe değil, türdeşleşmeye sebep olmaktadır.

Bourdieu'ye göre, diğer bir sorun ise reyting ve tiraj yarışlarıdır. Reyting vb. yöntemlerle belirlenen izleyici oranları, medya ürünlerinin değerini belirlemektedir. Bourdieu'nün burada sorun olarak algıladığı, ürün değerinin reyting üzerinden ölçülmesidir. Avangart yayıncılar ve entelektüel kurumlar için yerleşik/kurulmuş reyting ölçüm zihniyeti, oldukça rahatsız edici bir durumdur (Bourdieu, 1998a, s. 27). Medya yapılarının veya bu yapıların ürünlerinden olan programların kalitesi, içeriklerinden ziyade izleyici oranlarına endekslenmiştir. Bu nedenle, televizyon alanı, bağlı olduğu sermaye çevresinin çıkarını korumak ve aynı zamanda reklam gelirlerinden daha yüksek paylar elde edebilmek amacıyla reytinglerini yükseltmeye çalışmaktadır. Okuyucu/izleyici artırma yarışları, medya içeriklerini tekdüzeleştirmektedir. Bu noktada özelde televizyonlar, genelde ise bütün kitle iletişim sistemleri, etkili bir şekilde kültürel üretimle, yeni kültür öğeleri oluşturmakta ve tersi olarak da mevcut kültürel yapıları dönüşüme uğratmaktadır (Bourdieu, 1997). İzler-kitle oranını yükseltme çabası, beraberinde kültürel üretimin daha geniş çevrelere yayılmasına yol açmaktadır.

Bourdieu, televizyon üzerinde ağırlığını gösteren etmenin en son kertede iktisadi baskı olduğunu belirtmekte ve televizyonda gösterilenin, televizyonu elinde tutanların, reklam bedelini ödeyen reklam verenlerin, sübvansiyonlar sağlayan devletin belirlediği düşüncesini yeterli görmemektedir. Bourdieu'ye göre, herhangi bir televizyon kanalıyla ilgili yalnızca sahibinin adını, çeşitli reklam verenlerin bütçe içindeki paylarını ve sübvansiyonların tutarını bilmek fazlaca bir şey ifade etmemektedir. Televizyonda görünen şeyin, tam anlamıyla çözümlenebilmesi için, televizyonun bir alan olarak kabul edilmesi ve genel makro-kozmos

içerisindeki bütün yapısal özelliklerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Ama Bourdieu, her halükarda medya organının hangi şirkete bağlı olduğunu bilmenin önemli olduğuna da dikkat çekmektedir:

NBC'nin General Electric'in malı olduğunu, CBS'nin Westinghouse'ın, ABC'nin Disney'in, TF1'in Bouygues'in olduğunu bilen bir hükümetin Bouygues'e yapmayacağı bazı şeyler olduğu kadar göze batan ve kaba şeylerdir de, ama simgesel düzenin korunmasında, televizyonu muhteşem bir aygıt haline getiren, her türden sansürlerin işlemesine olanak veren, kimliksiz, görünmez mekanizmaları gizlemektedir. (Bourdieu, 1997, s. 20)

Bourdieu'nün, televizyon alanıyla ilgili incelemelerinde tespit ettiği sorunlardan biri de düşünme ve hız arasındaki bağlantıdır. Hız içerisindeyken bireyin düşünmesinin pek de olanaklı olamayacağını ifade eden Bourdieu, açıklamasını şöyle sürdürür:

Televizyon, hızlandırılmış hızda düşündükleri varsayılan düşünörlere söz vermek suretiyle, kendini bir takım "fast-thinker"lara, gölgelerinden daha hızlı düşünen düşünörlere üretmiyor mu? Gerçekten de bu düşünörlere, neden bütünüyle özel olan bu koşullara yanıt vermeye muktedir oldukları, neden artık hiç kimsenin düşünmediği koşullarda düşünmeyi başardıklarını kendimize sormamız gerekir. Bunun yanıtı bana öyle geliyor ki, bu düşünörlere "buyur edilmiş fikirlerle" düşünöyor olmalıdırlar. (Bourdieu, 1997, s. 33)

Bourdieu, "fast-thinkers" diye adlandırdığı düşünce uzmanlarını (düşünce profesyonelleri) "iyi müşteri" olarak nitelendirmektedir. Çağrılabilir nitelikli bu düşünce uzmanları, iyi bir bileşim oluşturmaktadır, yayıncıya güçlük çıkartmamaktadır, herhangi bir olumsuz olaya sebebiyet vermemektedir ve hatta bolca konuşma yeteneğine sahiptir. Bourdieu (1997, s. 40) bu bağlamda, "*suyun içindeki balıklar gibi olan iyi müşteriler ile suyun dışındaki balıklar olan ötekilerden oluşan bir evren*"den söz eder (Bourdieu, 1997, s. 40). Sunucuların bilinçaltı ise görünür olmayan son şeydir. Bourdieu'ya göre, sunucular, "fast-thinkers"ları sorularıyla sıkıştırmamakta ve hatta *fast-thinkers*'lara bekledikleri soruları yönelterek, sadece bilinçaltlarına yerleştirdikleri sorulara yanıt aramaktadırlar. Bourdieu, kendini bu kategori dışında tutmaya çalıştığını belirtmekte ve hatta bu düşüncesini şöyle ifade etmektedir:

Televizyona çıkıp konuşmamın önemli olduğuna inanıyorum ama bazı koşullar altında. Bugün, Collège de France'ın görsel-işitsel bölümü sayesinde, tümüyle sıra dışı olanaklardan yararlanmaktayım: ilk önce, zamanım sınırlanmış değil; ikinci olarak konuşma konum bana dayatılmış değil -bu konuyu ben özgürce seçtim ve üstelik istediğimde bu konuyu değiştirebilirim de-, üçüncü olarak sıradan yayınlarda olduğu gibi beni teknik adına "anlamayacak olan izleyici" adına ya da ahlak, edep vb. adına hizaya çağırarak hiç kimse yok ortada. (Bourdieu, 1997, s. 17)

Bourdieu, televizyonun da diğer toplumsal alanlar gibi düşünülmesi gerektiği sonucuna ulaşmaktadır. Televizyonda bir göstergenin en sağlıklı şekilde çözümlenebilmesi için, televizyon alanının bütün yapıları ve bu yapıların diğer yapılarla olan ilişkileri, diğer bir

ifadeyle toplumsal uzamda kapladığı pozisyonun bütün yapısal özellikleri göz önünde tutulmalıdır. Daha açıklayıcı olması adına Bourdieu'nün şu ifadesine dikkat edilmelidir:

“Platon'un (ondan çok fazla alıntı yapıyorum), söylediğine göre bizler Tanrının kuklalarıyız. Bir evren olan televizyonda izlenimler ediniriz. Yani sosyal aktörler (...) bir zorunluluğun kuklalarıdır. Televizyonu anlamak ve aydınlatmak için onu bir yapı olarak anlamak zorundayız. (Bourdieu, 1998a, s. 38)

Değerlendirme ve Sonuç

İnsan, toplumsal yapıda yaşamını sürdüren özne görünümüne bir nesnedir. Kendine özgün olduğunu düşünen, aslında öyle olmayan bir varlıktır. Özne olarak toplumu şekillendirdiği ve yönettiği yanılığın düşer, ama nesne olarak toplumca şekillendirildiğini ve yönetildiğini unutmaz. İnsan, toplumu bir elbise gibi giyer. Giysi, yeri geldiğinde çıkartılabilir ya da değiştirilebilir. Lakin toplum denilen elbise ne çıkartılabilir ne de kolaylıkla değiştirilebilir. Bir insan, içine doğduğu toplumda öğrendiği, toplumun bütün anlamlarını ve yapılarını barındıran dili unutabilir mi? Kuşkusuz cevap “hayır”dır, lakin bu kadar sert olmamak adına “zordur” diyelim. Bir insan, iş yapış pratiğini kolaylıkla değiştirebilir mi? Bir insan, inançlarından kolaylıkla kurtulabilir mi? Bir insan ve bir insan... Bu sorular Bourdieu'nün sosyolojisinde kolaylıkla cevap bulabilir. Çünkü Bourdieu, insanı toplumda, toplumu insanda görece bir araştırma yöntemi izleğinde, şekillenmiş insanı yaşadığı uzamda nesnel kılarak, davranışının nedenlerini ortaya koyar ve insanın toplumsallığını şeffaflştırır.

Bourdieu, insana ya da incelediği herhangi bir olguya bütüncül yaklaşır. Düalizme temelli araştırma yöntemlerine ciddi eleştiriler yönelir. Çalışmada da belirtildiği üzere, ruh-beden, içkin-aşkın, soyut-somut gibi ikici yaklaşımların; sadece yapısalcı yaklaşımın, sadece semantik yaklaşımın, sadece soyut düşüncenin (vb.) toplumsalı gerçek anlamda kavrayamadığını söyler. Bu yüzden ele alınan olgunun/birim bütünsellik içerisinde, olası tüm faktörleri de göz önünde tutarak analiz etmek Bourdieu için önem arz etmektedir. Bourdieu'nün sosyolojik araştırmaları, yani sosyal olana ilişkin düşünceleri, toplumda bireyin davranışlarını anlamayı ve onu toplum denilen bütüncül yapıda görmeyi önerir. Bunun için bir yöntemi de mevcuttur: alan, habitus ve sermaye üçgeni. Bourdieu, başlı başına felsefi ya da sosyolojik betimlemelerin; yine başlı başına sayısal verilerin bir araştırma için yeterli olmadığını savunur. Bundan ötürüdür ki, teori ve pratik Bourdieu'de birlikte yürür; iki kutuptan elde edilen bilgiler ve veriler Bourdieu'nün çalışmalarında sentezle sonuçlanır.

Bourdieu'de her toplum başlı başına makro bir alan; eğitim, sağlık, hukuk, adalet, güvenlik, medya vb. bütün yapılar ise makro alana bağlı, bu alanın kurallarınca biçimlenmiş

birer mikro alandır. Tarihsel süreçte birçok faktörün etkisiyle mevcut formlarına ulaşmış, ama son halini almamış, büyük ihtimalle de hiçbir zaman almayacak olan birer alt alanlardır. Bu alanlardan her biri üzerine düşündüğümüzde, düşüncemizi öncelikle topluma, ardından toplumun alt alanlarına ve nihayet ne üzerinde düşünüyorsak ona yönelmemiz, yani tümünden parçaya doğru hareket etmemiz gerekiyor. Kuşkusuz parçadan bütüne hareket etmek de analiz açısından sorun teşkil etmeyebilir. Lakin parçayı bütünde, bütünü ise parçada görmeyi unutmamamız koşuluyla.

Her alan Bourdieu'ye göre şekillenmiş birer uzamdır ve uzamların bir işlem mantığı, iş yapış şekli vardır. Uzam, içine çektiği her eyleyene, iş yapış şeklini enjekte eden bir yetkeye sahiptir ki bu da Bourdieu'de "habitus" kavramıyla ifade bulur. Toplumun, toplumdaki her alt alanın kendine özgü habitusu vardır. Toplumun ve alt alanlarının eyleyenleri olan bizler, alanın işlem mantığı olan habitusu öğreniriz. Böylece alanın mantığı, bizim mantığımız olur. Fakat alanın mantığı olan habitus değişmez nitelikli değildir. Yeri geldiğinde bireylerin genel müdahaleleriyle değişime uğrar. Özetle alan ve habitus birbirini belirleyerek, dönüştürerek günümüze kadar gelmiştir ve süreç bu şekilde de devam edecektir.

Peki, "sermaye" kavramı Bourdieu için ne ifade ediyor? Bourdieu, sermaye kavramını oldukça verimli kullanır. Literatürde sermaye denildiğinde, akıllara doğrudan iktisadi sermaye gelmektedir. Bourdieu, bu sermaye türüne kültürel ve sosyal sermayeyi ve bu sermaye türlerinin tümünü barındıran sembolik sermayeyi de ekler. Bourdieu, aslında dört sermaye türünü ayrı ayrı açıklar, lakin her defasında birbirlerine dönüştürülebilir nitelikli olduğunu söyler. Toplumda bireyler kendilerini sermayeleriyle temsil ederler. Hatta alan ve habitus, ağırlıklı olarak sermayeyle şekillenir. Alanın habitusunu takip edenler aynı zamanda sermayelerini de biriktirirler. İktisadi sermayesi güçlü olan (para ya da paraya dönüştürülebilir mallar gibi), beraberinde kültürel sermayeye (sanatsal, kültürel, maddi ürünler gibi), beraberinde sosyal sermayeye (ilişkiler ağı gibi) ve nihayetinde sembolik sermayeye (tanınırlık gibi) ulaşılabilir. Aynı kombinasyonun bütün sermaye türleri için kurulabileceğini belirtmekte fayda var. Ayrıca alan, habitus ve sermaye üçlüsünün birbirlerini dönüştürdüğüne, etkilediklerine dikkat çekmemiz gerekiyor.

Toplum, Bourdieu'ye göre, sembolik sistemler bütünüdür. Bu sistemler sıkı bir şekilde birbirlerine bağlıdır. Sembolik sistemler sayesinde hareket ettiğimiz toplumsal yapıda, mutluluktan şiddete kadar her şeyi sembolik düzeyde deneyimleriz. Bu yüzden "sembolik" ifadesi Bourdieu sosyolojisinin anahtar kavramlarından birisidir. Toplumların modernleşmesiyle birlikte sembolik sistemler giderek artmaktadır. Bu da, toplumbilimcilerin

Bourdieu'yu daha fazla dikkate almalarını gerekli kılmaktadır.

Bourdieu'nün, günümüz dünyasını şekillendiren ve neredeyse toplumsal değerlerin tümünü üreten medya alanına ilişkin düşünceleri önemlidir. Bourdieu, gazetecilik ve televizyonu bir alan olarak irdeliyor. Bu alanda üretilen ürünlerin anlamını sökebilmek için, kendi metodolojik yönteminden hareket ediyor. Medyayı toplumsal yapıda bir alt alan; gazetecilik, televizyon gibi alanları ise medyada birer alt alan olarak dikkate alıyor. Medyadaki her bir hamlenin amacını ve sonucunu görebilmek için, yine makro alandan, yani toplumdan, toplumun kültürel, iktisadi ve siyasi yapısından hareket ediyor. Çünkü medya alanındaki eyleyenlerin davranışları, geniş ölçekte tayin edilen alanın özellikleriyle belirleniyor. Başka bir deyişle, medya alanının habitusu, çalışanlarına ne yapmaları gerektiğini dikte ediyor. Bu da, medyaya yüklenen tarafsızlık, doğruluk, eşitlik gibi nosyonlarda zafiyetler yaratıyor. Çünkü Bourdieu'ye göre, medya için önemli olan iktisadi sermaye biriktirmektir. Her şey bu minvalde işliyor. Bundan dolayıdır ki medya, toplumca ona atfedilene yerine getiremiyor, ya da getirmek istemiyor.

Toplumbilimciler, araştırmalarında Bourdieu'nun sosyolojisinden çeşitli şekillerde faydalanabilirler. Bourdieu'nun çalışmalarını hem kuramsal zemin hem de araştırma yöntemi olarak kullanabilirler. Eğitimden sağlığa, hukuktan güvenlik sistemlerine, oyundan spora, iletişimden medyaya kadar birçok alandaki eylemler, Bourdieu'nun kavramsal cephaneliğiyle aydınlatılabilir. Bizim gibi iletişim alanında eğitim veren ve çalışmalar yapan akademisyenler, medya analizlerinde Bourdieu'nün kuramlarını kullanabilirler. Özellikle içerik ve söylem analizine sıkışmış araştırma yöntemlerini genişletebilir, bu yöntemlerle elde edilen verileri Bourdieu'den yararlanarak daha makro düzeyde değerlendirebilirler.

Kaynaklar

- Althusser, L. (2002). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. Çev. Mahmut Özışık ve Yusuf Alp. İstanbul: İletişim Yayınları. 5. Baskı.
- Benson, R. (1998). Field Theory in Comparative Context: A New Paradigm for Media Studies, *Theory and Society*. Vol. 28. pp. 463-498.
- Benson, R. (2005). News Media as a “Journalistic Field”: What Bourdieu Adds to New Institutionalism, and Vice Versa. *Political Communication*. Taylor & Francis Group. No: 23. pp. 187-202.
- Bourdieu, P. (1984). *The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature*. USA: Columbia University Press.
- Bourdieu, P.. (1986). The Forms of Capital, *In Handbook of Theory and Research For The Sociology of Education*. Ed: J. Richardson. New York: Greenwood. pp. 241-258.
- Bourdieu, P. (1988). *Homo Academicus*, Trans: Peter Collier. USA: Stanford University Press. Stanford.
- Bourdieu, P. (1989). Social Space and Symbolic Power, *Sociological Theory*. Vol 7. No 1. Spring. pp. 14-25.
- Bourdieu, P. (1990a). In Other Words: Essays Towards a Reflexive Sociology, Trans. by Matthew Adamson, Stanford, Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1990b). *The Logic of Practice*. Trans: Matthew Adamson. USA: Stanford. Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power*, Trans: Gino Raymond and Matthew Adamson. UK: Cambridge. Polity Press.
- Bourdieu, P. (1997). *Televizyon Üzerine*. Çev. Turhan Ilgaz. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bourdieu, P. (1998a). *On Television*. Trans: Priscilla Parkhurst Ferguson. USA: New York. The New Press.
- Bourdieu, P. (1998b). *Acts of Resistance: Against the Tyranny of the Market*. USA: New York. The New York Press.
- Bourdieu, P. (1999a). *Outline of a Theory of Practice*. Trans: Richard Nice. UK: Cambridge. Cambridge University Press.
- Bourdieu, P. (1999b). *Toplumsal Uzam ve Sembolik İktidar*, Çev. Işık Ergüden. Cogito. Sayı 18. ss. 16-32.
- Bourdieu, P. (2005). The political field, the social science field, and the journalistic field, *Bourdieu and the journalistic field*, Ed: R. Benson and E. Neveu. UK: Cambridge. Polity Press. pp. 29-47.
- Bourdieu, P. (2006a). *Pratik Nedenler*, Çev. Hülya Tufan. İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2006b). *Sanatın Kuralları*, Çev. Necmettin Kamil Sevil: İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bourdieu, P. (2007). Sosyal Bilimde Heterodoksi, Çev. Ümit Tatlıcan. *Ocak ve Zanaat*. Ed: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan. İstanbul: İletişim Yayınları, 1. Baskı. ss. 33-49.

- Bourdieu, P.&Wacquant, L. (1989). For a Socio-Analysis of Intellectuals: On "Homo Academicus", An Interview With Pierre Bourdieu, by Loïc J.D. Wacquant. *Berkeley Journal of Sociology*, Vol. 34. Symposium on the Foundations of Radical Social Science. pp. 1-29.
- Bourdieu, P.&Wacquant, L. (2010). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, Çev. Nazlı Ökten. İstanbul, İletişim Yayınları.
- Calhoun, C. (2007). Bourdeu Sosyolojisinin Ana Hatları, Çev. Güney Çeğin. *Ocak ve Zanaat*. Ed: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan. İstanbul: İletişim Yayınları. 1. Baskı. ss. 77-129.
- Colaguori, C.. (2010). Colaguori Symbolic Violence and the Violation of Human Rights: Continuing the Sociological Critique of Domination. *International Journal of Criminology and Sociological Theory*. Vol 3. No. 2. pp. 388-400.
- Couldry, N. (2003). *Media, Symbolic Power and The Limits of Bourdieu's Field Theory*. UK: London. Media LSE. No 2.
- Hackett, R. A. (2006). Is Peace Journalism Possible? Three Frameworks for Assessing Structure an Agency in News Media. *Conflict & Communication Online*. Vol 5. No 2. pp. 1-13.
- Hanks, W. F. (2005). Pierre Bourdieu and the Practices of Language. *Annu. Rev. Anthropol.* No 34. pp. 67-83.
- Hesmondhalgh, D. (2006). Bourdieu, the media and cultural production. *Media, Culture & Society*. Vol 28(2). pp. 211–231.
- Johnson, D. (2002). Obituary: Pierre Bourdieu, *The Guardian*. January, 28. Erişim: <http://www.theguardian.com/news/2002/jan/28/guardianobituaries.books> (02.05.2014)
- Jones, R. L.&Cushion, C. (2006). Power, Discourse, and Symbolic Violence in Professional Youth Soccer: The Case of Albion Football Club University of Wales Institute. *Cardiff Sociology of Sport Journal*. No 23. pp. 142-161.
- Kaya, A. (2007). Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı. *Ocak ve Zanaat*, Der: Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı, Ümit Tatlıcan. İstanbul, İletişim Yayınları, 1. Baskı. ss. 397-419.
- Lizardo, O. (2004). The Cognitive Origins of Bourdieu's Habitus. *Journal for the Theory of Social Behaviour*. USA: Blackwell Publishing. pp. 375-401.
- Myles, J. F. (2010). *Bourdieu, Language and the Media*. UK: Palgrave Macmillan.
- Myles, J. F. (1999). From Habitus to Mouth: Language and Class in Bourdieu's Sociology of Language. *Theory and Society*. Vol 28. No 6. pp. 879-890.
- Peillon, M. (1998). Bourdieu's Field and the Sociology of Welfare. *Jnl. Soc. Pol.*, 27- 2. UK: Cambridge University Press. pp. 213–229.
- Swartz, D. L. (2002). The Sociology of Habit: The Perspective of Pierre Bourdieu. *The Occupational Therapy Journal of Research*, Winter, Wolume 22. pp. 61-69.
- Swartz, D.L. (1997). *Culture and Power, The Sociology of Pierre Bourdieu*. USA: The University of Chicago Press.
- Wacquant, L. (2006). Habitus. *International Encyclopedia of Economic Sociology*. Ed: Jens Beckert and Milan Zafirovoski. UK: London. Routledge. pp. 315-319.

- Wacquant, L. (2007). Chapter 16: Pierre Bourdieu. *Key Sociological Thinkers*. Ed: Rob Stones. USA: New York. Palgrave Macmillan. pp. 261-277.
- Wacquant, L. (2013). Symbolic power and group-making: On Pierre Bourdieu's reframing of class. *Journal of Classical Sociology*. Vol 13. No 2. pp. 274-291.
- Weininger, E. B.&Lareau, A. *Cultural Capital*, (Çevrimiçi)
http://www.brockport.edu/sociology/faculty/Cultural_Capital.pdf, 25.02.2012.
- <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199756384/obo-9780199756384-0083.xml>.